

Digitaliseret af | Digitised by

**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):

Sibbern, Frederik Christian.

Titel | Title:

Nogle Betragtninger over Stat og Kirke.

Udgivet år og sted | Publication time and place: Kjøbenhavn : det Schultziske Officin, 1849

Fysiske størrelse | Physical extent:

40 s.

DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

Indbydelseskraft

til

Kjøbenhavns Universitets Fests

i Anledning af

Hans Majestæt Kongens

Fødselsdag

den 6te October 1849.

Heri: Nogle Betragtninger over Stat og Kirke

af

Frederik Christian Sibbern.

Kjøbenhavn.

Trykt i det Schuliske Officin.

Handwritten title in Gothic script, likely 'Handbuch der...'.

Small handwritten mark or number.

Handwritten text in Gothic script, possibly 'Handbuch der...'.

Small handwritten text or number.

Large handwritten title in Gothic script, possibly 'Handbuch der...'.

Handwritten text in Gothic script.

Handwritten text in Gothic script.

Small handwritten text or number.

Small handwritten mark or number.

Handwritten text in Gothic script.

Nogle Betragtninger

over

S t a t o g K i r k e

af

Frederik Christian Sibbern.

I Anledning af Kongens Fødselsdag 1849.

Wigle Kötterling

1880

Stat of Kirk

10

Scottish Edition

W. Johnston & Co. Edinburgh 1880

8

Tre store Menneſkealdere igjennem og det netop lige tre ſaadanne har hos os under otte Konger den Statsforfatning opretholdt ſig, ſom indførtes og fik ſit første Grundlag i Aaret 1660. Thi naar en Mand har naaet Alderen af ſyv Gange ni Aar, regner man ham jo at have opnaaet et viſt høit Alderſtrin, men tre Gange ſaa mange Aar ere netop forlobne fra 1660 til nu 1849. Hvor længe den nye Statsforfatning, ſom er bleven os given, vil holde ſig, og af hvad indre Sandhed og indre Kraft den monne være, derom ville vi her ikke tale. Vor Konge, hvis gjenvendende Fodſelsdag vi nu ved Universitetet, ſom det overalt i Landet er ſteet, ſkulle høitideligholde, kunne vi af ganſke Hjerte og med fuld Forviſning baade ønske til Lykke med og lykønske til den nye Forfatning. Hiint med Hensyn til det Fuldbragte, Dette med Hensyn til Fremtiden. Thi for hans Deel er Opgaven heldigen løst; hans Stilling er bleven en for ham ſaare tilfredsſtillende; og naar det var i Frihedens Navn, at der i Aaret 1660 velbetænkt blev andraget paa, at man maatte give Kongen aldeles frie Hænder, fordi kun ſaaledes de tvende store Stænder i Folket, hvis Rettigheder, hvis Frihed og Lighed det nærmest og fornemmeligen kom an paa at ſikkre og forfremme, Borgerſtanden og Geiſtligheden, tilſtræffeligen og ſikkert kunde komme til diſſe Goder, hvilke de da ogſaa ſnart i høi Grad opnaaede, ſaa har nu vor Konges Perſonlighed i Forening med den nye Forfatning forſkaffet Kongedømmet en for ſamme meget ønskelig Udfrielse fra alt Belemrende, Beſværende, Forvanſknings- og dog Ansvarſuldt, hvormed man har arbeidet paa at gjøre Kongernes Stilling og Embede trykkende og møisommeligt. Og med det Samme er dog vor Konge bleven ſat i et ſaare naturligt og frit Forhold til hele Folket, og er nu netop Den, i hvis Perſon man overalt i hele Landet ſeer et Værn og et Tilhold, og hvis Tilværelſe har en ſtor Betydenhed for os, ret ſom om en ſaadan Konge juſt var bleven udſeet til os

for disse Tider. For os ville vi ønske og paa Grund af de Danskes nationale Sindsstemning haabe, at vor Frihed, Lighed og Broderskab ikke skal gaae de samme Veie, som den er gaaet i mangt andet Land. Vi tor vel her hos os stole paa, at hvad Nationen i hiin lange Aarrækkes Løb har uddannet sig til, under en Regjering, som maaskee mere, end nogen anden, kan siges at have været ethisk og ethicerende, det lader den sig ikke letteligen enten frastriige eller fralokke, for at begrave sin Ethik i en Politik, hvis Ytringer og Virkninger andensteds hverken have været glædelige, velgjorende, eller hæderlige.

See vi dernæst hen til vor endnu ei tilendeforte men dog sit Dphør imødegaaende Krig og vore hermed sammenhængende nærmeste og fjærnere europæiske Forhold, saa er her ogsaa god, ja i flere Henseender stor Grund til Lykønskning, især for Den, som seer alt Dette fra dets aandelige Betydenheds Side.

Men i en særdeles god Stilling befinde sig baade i Almindelighed og under deslige Forhold og Bevægelser de videnskabelige Tænkere, saavel som Digterne, Musikerne og andre frie Kunstnere, naar de kun bestandigen mindes og holde fast ved, at de, forsaavidt de føre Vaaben, føre saadanne, som i Aarhundreder have været seierrige, og, forsaavidt de virke fredeligen, leve i et inderligt Samfund med Alt, hvad der, saavel i vor hele Verdensdeel som paa den anden Side Atlanterhavet, tragter efter det Samme, som de. De have tillige den store Fordeel, at de om deres hele Grundlovgivning kunne sige: *est hæc non scripta sed nata lex, qvam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus, ad qvam non docti sed facti, non instituti sed imbuti sumus* *).

Ofte har jeg, naar jeg har betænkt den videnskabelige Jagttagers og Eftertænkens Stilling og Forhold i saadanne Dage som disse, vendt i Erindringen tilbage til Aristoteles, da han, beskyttet ved den makedoniske Kongemyndigheds Overmagt, vandrede i sit i Republicanerstaten Athen erhvervede Tilflugtssted, for at udtænke og gjennemtænke og til en ringe Kreds af Mænd at meddele og overlevere, samt derefter skriftligen at nedlægge og opbevare den store Sum af Jagtta-

*) Cic. pro Milone.

gølgelser og Begreber, som engang efter mange Aarhundreders Forløb, naar Alexanderhøvdningernes Riger vare forsvundne og Athenen kun var anseelig ved Ruiner, skulde reise sig op i sin Storhed for i en stor Deel af Europa at udøve et Herredømme, stærkere og mere gjennemgribende, end noget kongeligt eller keiserligt, ja maaskee endog paveligt, nogensinde har været.

Men naar jeg nu i forrige Aar med saadanne Betænkninger for Die kunde midt i Lobet af vore bevægelsesfulde Valgdage lade en reen ontologisk Undersøgelse udfylde den store Deel af Jubbydelseskriftet til Universitetets Fest i Anledning af Kongens Fødselsdag, ja endog kunde lade det træde frem uden alle Henblik til Tidsbevægelserne, ret som befandt vi os midt i en sædvanlig Fredstilstand, saa lader jeg nu derimod dette Henblik raade, idet jeg afhandler en Sag, som netop vore Tiders Beskaffenhed og Tilstand maa gjøre til Gjenstand for en bestandig tilbagevendende Betragtning og Betænkning. Om Statsmyndighed i Almindelighed samt om Kirkens i dens Forhold hertil vil jeg her lade nogle Betragtninger udtale sig.

I.

Bed Stat maa man vel nærmest og især forstaae et organiseret Samsfund af Mennesker til en alle fælleds menneskelige Bestræbelser og Formaal omfattende Samvirksohmhed, naar dette Samsfund har et saa stort Omfang i Henseende til de forbundne Individuers Antal, at ikke personligt Bekjendtskab, Velwillie, Venkskab eller andre lignende Følelser udgjøre det indre sjælelige Grundlag for Samforeningen, men dette Grundlag nærmest og især bliver at søge i en vis fast bestaaende Tingenes Orden.

Saa Meget maa uden Tvivl, men Mere ikke, optages i Grunddefinitionen; idetmindste ikke Det, jeg nu strar skal komme til; jeg vil nemlig i det Følgende ikke lægge det her givne Begreb til Grund, men holde mig til det almindelige antagne og fulgte Begreb, der gjælder for Menneskehedens nærværende Livstrin paa Jordkloden. Ifølge samme udfordres til Begrebet „Stat“, at et saadant Samsfund tænkes som det, der bestyres ved en paa udvortes Maade fastsat og ordnet Regjering, det er: ved visse med en udvortes Myndighed forsynede Menne-

sker, der deels kunne og skulle foreskrive og byde, deels ved en vis udvortes Magt formedelst et vist System af Foranstaltninger overholde det Foreskrevnes og Paabudnes Efterlevelse. Jeg tager, som man seer, Ordet Regjering i den omfattende Betydning, ifølge hvilken den lovgivende Myndigheds Udøvelse regnes med dertil. Hvad Ordet udvortes angaaer, da skal derved tilkjendegives, at Buddene ikke henvende sig til den frie Anerkjendelse, for gjennem denne at komme til deres Herredømme, men at de paa en mere ligefrem nødende, ja tvingende Maade gøres gjeldende, saa at det ikke er et Du bør, men et Du skal, hvormed de træde frem, og at altsaa Magten ikke ligefrem og umiddelbart er af ethisk Natur og med ethisk Tilsiqtelse. Bistnok maae Staterne arbeide paa, og vi see dem ogsaa som oftest virkelig arbeide paa, at der til Myndighedens Støtte og Styrkelse kan danne sig en ethisk Magt i Statens Midte, og vi vilde maaskee kunne sige, at den egentlige Stat herved adskiller sig fra Det, Oldtiden kaldte Tyranniet, som den Forsatning, hvori Den, der havde paa voldelig Maade bemægtiget sig Regjeringsmyndigheden, blev ved at opretholde den som en Usurpation. Men hvor Statsmagten træder frem som saadan, træder den dog altid frem, ikke som den, der moralskt opfordrer og tilskynder, men som den, der paa udvortes Maade paalægger og byder.

At Bud og Fordring her træde frem som en udvortes Lovgivning, der skal efterleves, fordi det saaledes er foreskrevet, er altsaa det Første vi her maae bemærke; men Dette er ei nok; der maa hertil føies, at der maa være en paa udvortes Maade etableret Regjering, som er i Besiddelse af en paa udvortes Maade til Efterlevelse nødende Magt, som da altid enten ligefrem forer med sig det Tvingende, eller har det bag sig som sit Bag- og Tilhold.

Dette kunne vi oplyse ved at henvende Oiet paa to af de kraftfuldeste Nomokratier, ja maaskee de eneste rette kraftfulde Nomokratier, som Historien har at opvise. Ved Nomokratier tænke vi os saadanne Samsundsforfatninger, hvori den egentlige lovgivende Magt ikke tilkommer nogen Person eller noget Indbegreb af Personer, fordi en Lovgivning, som Ingen har eller tør tiltage sig nogen udvortes Myndighed til at forandre eller omdanne, er den eneste egentlige Herster; saa at, hvis en bestemt menneskelig Lovgiver skal nævnes, kan det kun blive en

bortgangen, ja maaskee for længe siden hedengangen nomothetisk Heros. Et saadant Nomokratie viser Historien os i Sparta, et andet see vi i Jødefolket. Men hist have vi ligefrem en Stat; her derimod have vi, saaledes som vi nu see Jødefolket for os, et Exempel paa et kraftigt Nomokratie, som paa ingen Maade kan kaldes en Stat, fordi her ikke er en Regjeringsmyndighed, der, paa statsmæssig Maade eller paa Heelhedens Begne, med udvortes Magt overholder det Forefrenes Efterlevelse. Selve dets Lovgivning og dennes Folket beherskende Myndighed gif ikke tilgrunde i Jødefolket ved Jerusalems Odelæggelse; tværtimod uddannede den sig paa en mere gennemtrængende Maade. Talmuden, med hvad der kan være at indbefatte under dette Hovednavn eller kan være at stille sammen med den, fremkom kun som en Art af Jurisprudents, der deels gif ud paa at opbevare, deels videre at udorganisere den bestandigen opretholdte og med Urefrygt betragtede mosaiske Lovgivning, som det ingenlunde var Meningen derved at omstøde eller omforandre, idet jo endog Bestræbelsen for at fortolke den og derved naturligen tillige at udfylde den, kun traadte frem som byggende paa Det, der antoges traditionelt at være nedarvet fra Moses af. Talmudens Værk ansees og for uforanderligen fuldendt for mange Aarhundreder siden. Denne Lovgivning og den bestandig opretholdte Urefrygt for samme har ogsaa unægtelig indenfra givet Jødefolket sit indre faste Sammenhold, medens vistnok fra en anden Side de mange Trængsler, det maatte lide, ei kunde Andet end virke med til dette nationale Sammenhold hos et Folk, hvis inderste Bæren var saa *tenax propositi*, som dette Folks. Begge Dele have bevirket, at det i over 3000 Aar har bevaret sig som et eiendommeligt fra alle andre udsøndret og en eiendommelig Samforening og Heelhed dannende Nation, med sin særegne Forsatning og Selvstændighed, og det staar derved endnu efter saa mange Aarhundreders Forløb i en saadan Ungdoms og Manddoms Kraft, at dets Sønner med Opvæksthedens Fyrighed og Villiekraftighedens Udholdenhed virksomt deeltage med, ei allene i al den øvrige almindelige Virken, som rører sig i Europa, men og i den almindelige Kamp om og for de almindelige Menneskerettigheder, Frihed og Lighed; ligesom det ogsaa endnu bestandigen imellem sine Sønner bliver ved at tælle store Ihændehavere af den Magt, det i den sildigere Middelalder vidste at tilerhverve sig, ja dengang næsten ene

vidste at tilegne sig, Pengemagten, for hvis Skyld man bestandigen paa Ny trængte til Jøderne og fik dem tilbage i de Lande, hvoraf man grueligen havde forjaget dem. Men med alt Dette kunne vi dog ikke kalde Jødefolkets Forfatning en Statsforfatning, og Ingen betragter den som en saadan. Den er hørt op at være det, om ei strar med Jerusalems Ddelæggelse, thi det tør vel ikke strar saa lige siges, saa dog for mange Aarhundreder siden; men Jødefolket har siden den Tid snarere tiltaget end aftaget i nationalt Sammenhold og i nomokratisk Samforening. Men hvi erkjende vi da ikke dets Forfatning for en Statsforfatning? Fordi her ikke er en Regjeringsmyndighed med udvortes Magt. Et Theokratie har dette Nomokratie ogsaa for mange Aarhundreder siden hørt op at være, endog længe før Kristus. Dets Lovgivning traadte fra først af frem som af theokratisk Udspring og Gyldighed, og staaer ogsaa endnu som et Theo-Nomokratie; men selve det egentlige Theokratie vedblev dog kun saa længe, som der endnu kunde siges at være Organer for en Myndighed (en *ἐξουσία*), der traadte frem som umiddelbar guddommelig, ikke søgende sin Styrke og Berettigelse i Lovens Ord, men i en ligefrem guddommelig Bækkelse og Tilskyndelse, og nu ogsaa æredes og erkjendtes for gyldig som saadan, saa at endog Kongerne ansaaes pligtige til at vise Ærefrygt imod den. En saadan traadte frem i Propheterne, nemlig de egentlige Propheter. Da dette Prophetie forstummede og ei mere fremkom, var kun Loven i Forening med Lovens Gjennemgrundelse, Skrivtlogskaben, den egentlige øverste Magthavende; thi en nærværende lovgivende Magt, der, som Guddommens Magts Organ, opløstet over den bestaaende Lovgivning, formeligen kunde have — være det og kun i Et og Andet — ophævet den, for at sætte en anden i dens Sted, gaves der ikke. Smidlertid var der dog indtil saa længe efter Christi Fødsel, som man vil troe sig beføiet til at kunne tælle, en Regjeringsmyndighed, og derfor ogsaa lige saa vel en Statsforfatning, som i Sædedæmon, hvor der jo ei heller var nogen over Lovene staaende øverste lovgivende Magt. Nu derimod see vi i Jødefolket, om end vel en dybt samforenende og sammenholdende indre Forfatning, dog ikke længer nogen Statsforfatning.

Men naar vi da nu til Stat kræve en Regjeringsmyndighed med en paa en udvortes Maade nødende, ja tvingende Magt, saa spørge vi allerførst:

Hvorledes og hvorved nødes og tvinges der? Thi den legemlige overmægtige Styrke er ikke hos de Regjerende, da jo tvertimod altid de Færre regjere saaledes over de Flere, at vi tør sige, at altid kun meget Faa have været i Besiddelse af og have udøvet hiin Magt ligesoverfor og imod en utallig Mængde. Hvad er det da for et System af Midler, hvorved den nødende og tvingende Magt i Staterne er bleven etableret og fremdeles kan og vil blive etableret? Dette er et Spørgsmaal, som vi, naar vi nu videre ville trænge ind i Statsvæsenets hele Natur, maae søge os besvaret gennem Menneskehedshistorien ligesaa fra Sesostris og Deiokes, fra Charondas og Lykurgos, fra Pististratos og Dionysios, lige til det nærværende Danmark og det nærværende Engelland, hvilket sidste hidtil har forstaaet i Irland at fæste og fastue sit Tvangsriges med nok saa diamanstærke Kjæder, som de, hvorved Dionys berømmedes for at have befæstet sin selvtiltagne Enevælde, den derfor Sønnen ringeagtedes for, alligevel ei at have kunnet bevare sig*), skjønt det ei fattedes ham paa Lyst og Billie dertil; thi havde Dette ei været, saa havde vi maaskee maattet regne ham det til Berømmelse, at han ei forstod sig paa at haandtere et saadant System af Midler.

En umiddelbart i Menneskeheden ved Siden af den Herstedrivt, hvoraf Nogle især besjæles, liggende dyb Drivt til at samle sig under en Hersker, for at lade Den raade, som har Forstand paa at raade, baade hvor det gjelder opflammende Foretagender og hvor det gjelder en bestaaende Tilstands Betyggelse; — fremdeles Tilvantheds, især den nedarvede Tilvantheds, efterhaanden sig dannende Magt, tilligemed en vis religio, som i denne Henseende indtræder i Gemyterne, for at jeg netop skal bruge dette her meget betegnende latinske Ord; ogsaa en vis personlig Hengivenheds- ja Begeistningsfølelse for visse Hovdinger og deres Slægt; endvidere Omstændighedernes Trængsel og det vieblikkelige Fornødnes Magt, Raadvilbhed i Henseende til Reising til Modstand med Følelsen af det Utilforladelige og Upaalidelige heri, hvortil jo de Mange desuden ei ville føle sig i Stand uden Førere, under hvis Overraadighed de da komme; endeligen visse mere ethiske Overveielser i Forbindelse med Hensyn til egen Fordeel; — see her en Deel af Det, som

*) See Diodor. Sio. XVI, 5 og 70.

her vil være at gennemgaae. Mennesket er i det Hele skabt til at ind- og underordne sig, ligesafuldt som til at røre sig med Frihed, ja uden at have Noget til at raade over sig, vilde de Fleste føle sig som Forladte og Veiløse. Men altid kommer dog — og vore Lovgivninger henvende sig især til den — Frygten her til at udgjøre en stor Deel af Grundlaget, og det ei Urefrygten, der, om den end vistnok bliver taget med, dog ei kan være eller har været den egentlige nødende og tvingende Magts sidste faste Støtte. Men af Frygt ere der nu i denne Henseende flere Slags; thi her er ingenlunde allene at tænke paa Frygten for den umiddelbare legemlige Tvangs Anvendelse eller for Tilføielsen af legemlige Smerter eller Lidelser, Tab af Formue eller af Frihed o. s. v., men og paa Frygten for de fjærnere Følger af Modstand eller Opstand imod den tvingende Magt i Henseende til alle de Gøder, som en velordnet borgerlig Forfatning fører med sig.

Men i denne hele sikkert ikke let tilgjængelige og gennemgjængelige Overveielse og Eftergranskning skal her ikke gaaes ind. Kun to Ting vil jeg her endnu gjøre opmærksom paa: Det Første er det, at, naar vi forhen sagde og vel maatte sige, at i en Stat det simpelthen Nødende tilsidst til Baghold og Støtte maa have en Magt, som kan tvinge, og naar dette nu vistnok i udvortes Henseende maa indrømmes, saa maa dog paa den anden Side i udvortes sjælelig Henseende det Tvingende have sin Grundvold og sin Støtte i noget blot Nødende og sjæleligen Bevægende, hvormed de Mange bringes til at lade den Magt gjælde og raade, som først da bliver i Stand til mod de Enkelte at træde op som tvingende. Selv naar ved Soldaters Hjælp de Mange overvældes og tvinges, maa dog en anden Magt, end den umiddelbare Tvangsmagt, være tilstede som Grundvold. Thi hvorved bringes dog Soldaten til at udøve hiin Tvangsmagt i Regjeringsmyndighedens Tjeneste? Utter han kan dog ei igjen tvinges saaledes, som han bruges til at tvinge. Det vidste og betænkte da og baade Dionysios og Roms Keisere. Men den hele Undersøgelse af, hvorledes det egentligen hænger sammen med dette hele paa udvortes Maade Nødende, ja Tvingende, har, som sagt, sine Vanskeligheder, og skal her ei videre forfølges, da den allene vilde kræve den hele øvrige Plads i dette Skrift.

Et Andet langt Vigtigere er: Om ikke det hele System af tvingende Midler er Noget, som ei bør være, da det jo maa synes klart, at, forsaavidt det hersker,

kommer Den ikke til at virke og herske, som dog Herredømmet egentligen tilkommer, den aandelige Magt nemlig, hvis Beherkelse er Besjælelse og Beaudelse? Ja man kan spørge sig, om ikke den hele Statsmagt og Statsforfatning, som vi see for os, paa det Alenbareste og Dionsynligste ligefrem medfører Fremherskelsen af saadanne Bestræbelse og saadanne Sindstilskyndelser, som ligefrem føre til det dybt Demoraliserende; som det da vel ogsaa maa være klart, at vore Stater ere saa langt fra — hvad man har paastaet og villet rose Staterne for at skulle udrette, — at ophæve den Krig af Alle mod Alle, som man har meent at herske i Naturstanden, at Statsforfatningerne og de dermed forbundne Folkforfatninger jo tvertimod paa mange Maader have gjort saadan Krig af Alle mod Alle stærkere, skarpere, hvassere, mere omgribende og indgribende, ei allene udad til, hvad Kamp af Nation eller Stat med Nation eller Stat angaaer, men ogsaa i hver Stats og Nations Indre midt under den saakaldte Fredstilstand. Man seer i denne vistnok ikke Blodsudgydelse, men desto mere seer man, naar man har hele Europa for Die, Kampen for Erhvervet, ja Kampen endog for det simple Livsophold, at føre til utallige Tærelser og Fordærvelser af mangfoldige Strømme af Nervekraft, ja af hele moralske Tilværelser. Men ogsaa i denne store her sig aabnende Overveielse skal her ikke gaaes ind. I ethisk-religios Henseende, og især behandlet i christelig Aand, vil det hele Spørgsmaal om den tvingende Magts Tilbørlighed uden Tvivl komme til især at berøe paa, hvorvidt deels Opdragelse deels Helbredelse kan kræve Tvang, en Tvang, som da og maa udøves og hvis hele Rige da maa regeres paa en hertil svarende Maade. Uden Tvivl burde ingen anden nødende eller tilskyndende Indskydelse udøves eller komme til at herske, end den, som enten er ligefrem tvingende, og altsaa lader det ethiske Gebeet, Sindsbestemmelsesernes eller de saakaldte Driveffjædres Gebeet, urørt, eller er af ethisk eller religios Natur, saa at al Henvendelse enten til Egennytten eller til Overtroen udelukkes, hvorfor ogsaa den saakaldte Concurrences Evangelium, hvorved jo den meest nervøse bellum omnium contra omnes prædikes, burde, om ei ganske afvises, saa dog tilbagevises og tilbagetrænges indenfor visse Grændser. Concurrencen har i høi Grad befordret Vindskibeligheden, men hvilke ere de Guder, for hvilke der herved ere reiste Altene, og hvis Dyrkelse og Rige derved er forfremmet?

Fremdeles kommer det Spørgsmaal frem: Hvad ere det overhovedet for Gjenstande, som kunne opretholdes og fremmes ved udvortes nedende Magt og hermed forbundne udvortes Foranstaltninger? Hvad kan altsaa Regjeringsmagten som saadan bevirke, hvad ikke? Og hvad skal den sørge for?

Her bliver der nu Meget at see hen til. Af hvilken Bigtighed og af hvilken Magt og Virkning i Menneskesamfundene, endog i politisk Henseende, Poesie, Musik, Theater — for at jeg dermed skal begynde — ifølge deres inderste Natur og Væsen maac kunne være, og virkelig ogsaa have viist sig at være, det lærer Historie og Eftertænkning noksom, det have ogsaa rette Statsmænd til alle Tider erkjendt. Men kan der nu, og hvorvidt kan der fra Statens Side ved Anordninger og Foranstaltninger gøres noget væsentligen Indgribende i Henseende til Landens Riges eller noget andet Riges Fremme gjennem Poesie, Musik og Theater, og hvorledes skeer det, forsaavidt det kan skee? Saa Meget tør vel være klart, at det egentlige Væsentlige her ikke hører til Det, som Statsmagten kan bevirke eller udrette. Iøvrigt tør de Tre, som her nævnedes, frembyde en trinmæssig Forskjellighed. Poesiens Rige er næsten aldeles bleven udenfor vore Staters Omraade, medens den dog er vedbleven at være en Magt, som oftere har virket meget til baade at opretholde og omforvandle hele Samfundslivets inderste Grundlag. Musikken tage Regjeringerne sig allerede mere af, dog for en stor Deel kun kummerligen i mangt et Land. Theatrene have de derimod paa mange Steder taget ligefrem under deres Bestyrelse, men atter er her det Spørgsmaal ofte reist, om de ikke skulde overlade dem enten til den private Industrie, det vil her sige den private Erhverve-Vindskibelighed, eller til anden privat Foretagen. — Paa en egen Maade er ved Kunstakademierne de billedfrembringende Konsters Virken stillet i et vist Forhold til Staten.

Angaaende Philosophiens og den hele Videnskabeligheds Indgriben i Alt, hvad der rører sig — jeg vil ikke sige indenfor Statens Omraade eller dens Grænser, men snarere paa dens Almindinger, — blev nu fremdeles Meget her at tage i Betragtning og Betænkning. I Universiteterne have vi et Slags meget vigtige Statsindretninger, der dog alligevel i Almindelighed ikke ere egentlige Statsindretninger, undtagen forsaavidt de, — mon i fuld Harmonie med deres Tilværelses

Grundbetydning? — formedelst de dertil henlagte Embedseraminer i nogle Lande ere gjorte til Statsanctoriteter.

Men og Agerdyrkning, Haandværk og Handel, med hvad der maatte være at stille sammen hermed, hører med til Det, Staten nødvendigviis maa tage sig af og have Omsorg for, og dog alligevel i Hovedsagen maa lade gaae sin egen Gang, vogtende sig for at ville gribe regjerende ind i Det, som deri er det Væsentlige, ja som deri egentligen udgjør selve Sagen.

Endnu maa jeg her nævne Lægevesenet. Ogsaa her kunne vi gjøre det Spørgsmaal: Er det Staten eller er det ikke Staten, som herigjennem træder frem og virker, ifølge det Begreb, hvorefter kun Det, der gaaer ud fra Regjeringsmyndigheden og skeer enten paa dens Begne eller ifølge dens Anordning, henregnes til Staten?

Underledes har det sig derimod med det hele almindelige Skolevesen, hvilket nu i en Deel af de europæiske Stater henregnes ligefrem til Regjeringsanliggenderne. Og her komme vi da til Noget, hvorom vi kunne sige, at her er Noget, som Regjeringsmagten selv har at udrette og besørge, Noget, der skal være dens Bærk, medens vi ved alt hiint Andet kun saae den staae i et vist tjenende og beskyttende Forhold til de Mænd, som vare de egentlige Organer for den paagjeldende Virken og Fremvirken, til hvilke Mænd Staten iøvrigt maatte overlade den egentlige Besorgelse paa en af ingen videre Statsanordning i Henseende til selve Sagen afhængig Maade.

Men har da Regjeringen i Henseende til de Borne Jutet, som er dens egen egentlige Gjenstand og Anliggende?

Her bliver Forsvarsvæsenet at nævne i Henseende til baade Uden og Inden, baade Krig og Fred, altsaa baade militia sagata og togata. — Hele Beskikkelsen af og Opsynet med alle Dem, igjennem hvilke Staten udretter og besørger, hvad der paaligger den, bliver overhovedet her at nævne.

Fremdeles bliver her at anføre Tilveiebringelsen og Bestyrelsen, af det Indbegreb af Pengemidler eller andre materielle Midler, som Staten behøver, hvortil da og Omsorgen for og Bestyrelsen af Statens Eie bliver at regne, især hvad angaaer dens frugtbringende Besiddelser, enten disse nu bestaae i egentlige Eiendomme

eller i visse saakaldte Regalier. Saadanne ere iøvrigt i nogle Tilfælde Mere, end blotte Indtægtsfilber, nemlig tillige almeenfornodne Indretninger, f. Er. Postvæsenet. Saadanne Indretninger blive da i Almindelighed endnu at opføre her.

Men Alt, hvad her er nævnet, henviser dog bestandigen til noget Andet, for hvis Skyld det er til, Noget, som skal opretholdes og forsvares, og hvortil Indretningerne skulle tjene og Pengemidlerne med Videre skulle anvendes. Naar der da nu spørges, hvad dette er, mon da intet Andet kan blive at nævne, end alt det tidligere Anførte, hvori vi saae Hovedsagen ikke at være Statens eget Anliggende? Er her ikke et Hovedformaal, som er selve Statens eget alle Borgerne omfattende Hovedformaal, og som derfor skal opnaaes ved selve Statens, det vil da her bestandig sige selve Regjeringsmagtens, egen Virksomhed, og altsaa, forsaavidt det opnaaes, bliver at kalde dens eget Værk?

Her er Retfærdighedens Udøvelse og Overholdelse at nævne. Er denne ikke Statsstyrelsens egentlige første og fornemste Hovedformaal?

II.

Ved Retfærdighed kunne vi her først tænke paa den almindelige Lovmæssighed og Pligtmæssighed, forsaavidt den beroer paa det i Staten Foreskrevne eller dog af Staten Overholdte, og saa vilde da herhen endog f. Er. henhøre, at Soldaten i Kampen ei forlader sin Post, men fægter tappert, at Skuespilleren studerer sin Rolle vel og lader det sig være magtpaaliggende at spille den vel, at den akademiske Docent ei forsømmer sine Forelæsnings, men holder dem troligen og godt, o. s. v. Her træder da Staten frem som den, der med al hiin mangelunde Statsomförg har at forbinde den fornødne Statsdisciplin. Men nærmere bliver dog nu kun den mere specielle Retfærdighed paa dette Sted at tage i Betragtning. Aristoteles kalder den *την ἐν μέγῃ ἀρετῆς δικαιοσύνην*, ogsaa fortere *την κατὰ μέρος*.*) Her have vi nu for det Første at see hen til den saa-

---

*) See Arist. Eth. Nic. femte Bog de første Capitler. I den Endemiske Ethik findes i fjerde Bog i det Hele det Samme, som hist. I sin Politik handler Aristoteles ikke herom.

kaldte *justitia commutativa*, hvilken de Enkelte have at iagttage imod hinanden under deres Samfærdelser (*ἐν τοῖς συναλλάγμασι*), og som bestemmer, hvad de deels umiddelbart skyldte hinanden, deels kunne komme til at skyldte hinanden enten ifølge indgangne Forpligtelser, eller ifølge paadragne (nemlig ved Forbrydelser, Krænkelser, eller ufrivillige Beskadigelser paadragne). Men denne private Retfærdighed hører det ikke herhen videre at betragte. Det er kun Statsretfærdigheden, vi her have at tale om, og denne er nu en dobbelt, først den fordelende Retfærdighed (*distributiva, διαμεμητική*), dernæst den overholdende, hvortil da henhører deels Politieretfærdigheden, forsaavidt den er forebyggende, deels den hele dømmende og eregerende, der, forsaavidt som den gaaer ud paa enten at raade Bod paa indtraadte Brud eller paa at straffe saadanne, viser sig som en *justitia correctiva* (*διορθωτική*).

Denne sidste er imidlertid kun underordnet, eller om man hellere vil, efterlevende og efterfølgende. Den forudsætter nemlig, at den fordelende Retfærdighed allerede, især som lovgivende, har gjort Sit; thi den forudsætter, at der allerede eksisterer en Tingenes Orden, ifølge hvilken det hele saakaldte Mit og Dit er ordnet, saa at Enhver kan vide, hvad der tilhører og tilkommer ham, og hvad der derimod tilhører og tilkommer Andre, ifølge hvad der er tildeelt eller i paakommende Tilfælde bliver at tildele Enhver. Det er den distributive Myndigheds Anordnen, som den opretholdende og corrective Retfærdighed kun har til Formaal at gjøre gjeldende i de enkelte paakommende Tilfælde.

Men nu reiser sig det store i vor Tid stærkt fremtraadte Spørgsmaal: Hvorvidt den tiltalende Retfærdigheds Raaderum strækker sig; hvilket berøer paa: i hvis Hænder egentligen den fordelende og tildelende Magt skal være; om den, indenfor et stort Omraade, efterat de bestemte Skranke ere satte, skal være overladt tildeels til Hændelsen, Tilfældet, Lykken, tildeels til Erhverveklogten og Kløgtigheden i at føre hiin forhen nævnte nervøse Kamp af Alle mod Alle om Livsophold og Besiddelse, tildeels endelig, og det endog i hoi Grad, til Fødselsforholdene, samt til en de Afdøde efter deres Bortgang endnu tilstaaet baade stor og stærk Raadighed over Det, som ikke mere kan og skal høre dem selv til: om altsaa den tildelende Retfærdighed kun skal staae i en fremmed Livs- og Skjæbne-

magts underordnede Tjeneste, eller selv skal have sig sit eget selvstændige Grundlag, og selv udgjøre den ordnende Statsmagt. Man vil let see, at dette egentligen er det store Spørgsmaal, som ligger til Grund for og mægtigen rører sig i den saakaldte Communismes Bestræbelser og Paaberaabelser. Den gaaer ud fra den Grundantagelse: at Herren har skabt hele Jordfloden med alle dens Gøder ei blot, saa at hele Menneskeheden deraf kan nyde godt, men og for at virkelig hele Menneskeheden ligeligen skal nyde Godt deraf; at derfor hele Jordfloden med Alt, hvad den frembyder, er hele Menneskehedens Eiendom, hvori Enhver, som fødes, har sin Andeelsret, og at desuden alle Mennesker ere skabte til, som hinandens Lige og tillige som Ledemod af den samme ene store Menneskeheeld, at skulle have en forenet fælleds Omsorg for hinanden, men at især Staterne ere stiftede, ikke for at fortrænge den fordelende og tildelende Fornuftretfærdighed, og paa det Skarpeste at bevare hiin anden modsatte fordelende Magts Herredomme, men netop ere stiftede for at fremvirke, etablere og gennemføre en saadan fordelende Retfærdighed, hvorved Alle virkelig komme til at nyde Fyldest for deres Udgangsrret til den hele Menneskeheds almindelige Eie. Thi at henwise en vis Mængde af dem til, at de faae at see, hvorledes de bringe Noget af Det, som er i Andres Eie, til at tilstrømme dem, saa at de forsaavidt stilles lige med Dyrene, men uden at Dyrenes Rettigheder indrømmes dem, menes alt for meget at være i Strid med Begrebet om en uddelende og fordelende Retfærdighed; og ligesaa, naar der nu til visse Andre gives det Svar, at de paa Grund af deres Fødsel skulle faae fuldt op.

Især faaer denne sidste Bestemmelse sit til nærmere Betænkning Opfordrende, naar man lægger Mærke til, hvad det Selverhvervede egentligen har at sige, om hvilket man har meent, at Enhver maa kunne paastaae, at dog idetmindste dette, naar hans Tid er forbi, maa enten tilhøre hans Allernærmeste, eller Dem, han har forskrevet det til, fordi det Selverhvervede dog vel altid maa være hans fuldkomne Naadighed undergivet i alle Henseender, naar ikke det Forpligtelsesforhold, hvori han staaer til visse Efterladte, medfører at disse bør arve det. Her maa da allerførst blive at see efter, hvorvidt saadant Selverhvervet er et egentligt Selvfrembragt, saa at Menneskehedens Forraad derved kan siges at

være bleven forøget og Menneskeheden altsaa derved beriget, eller kun er noget af det almene bestaaende Forraad Fremdraget, eller endog blot er tilbundet fra Andre; Her vise sig nu mange Forskjelligheder, ligesaa Digterens, Musikerens, Lærkerens aandelige Frembringelser, der udgjøre det meest Selyfrembragte, vi kunne nævne; men tillige Det, man senest og seendragtigst har villet gjøre til Gjenstand for en endda lidet betrygget Eiendomsret, lige til Det, hvis Til erhvervelse for den Enkelte aldeles ikke kan blive at kalde en Til erhvervelse for Menneskeheden, da den kun skeer ved en Omflytning af Det, som allerede er tilstede og er i Menneskehedens Besiddelse, idet den Enkeltes Erhverv kun bestaaer i, at han veed at bringe en vis Deel af det i den almindelige Circulation Værende, eller i al Fald dog fra Mand til Mand Gaaende, til at strømme hen til sig bort fra Andre, i hvis Besiddelse det var, for at forøge sin Formue dermed, saa at det altid bliver paa Andres Bekostning, han erhverver. Man vil let see, at der her især sees hen til Penge og Pengeforestillende.

Det er her der bliver Tale om Capitaler, især om Pengecapitaler, og om det Gode i, at saadanne Ansamlinger, især Pengeansamlinger, findes i en ikke ringe Mængde rundt om, for at ved nye Foretagender de forud nødvendige Indbegreb af Midler, de saakaldte Drixtscapitaler, kunne erholdes. Men herved maa man nu ikke forverle Capitaler og Capitalister. Forskjellen er meget betydelig, især naar Capitalerne ere store og Capitalisterne ere smaalige. Det Samme, som taler for saadanne Ansamlingers Nødselighed og Vigtighed, taler ogsaa paa det Stærkeste for, at de skulle være i Almeenhedens og den almene fordelende Omfjors Hænder; ikke at tale om, hvor meget Capitalerne ved at være Capitalisternes tjene en vis stor Menneskeservilismes Tiltagen og Uddannelse.

Fremdeles vilde her blive at overveie, hvad der, naar Fordelingen skulde tænkes at skee med indvortes Retfærdighed, maatte være at antage med Hensyn til hiint Forholdsmæssige, Proportionale, som Aristoteles (paa anførte Sted) omtaler, oplysende det ved at see hen til den i Mathematiken saakaldte geometriske Proportion. Især blev her at spørge, om Fordelingen skulde være saa, at hver Deu, som ved særdeles Nandsvirkosmhed var i Stand til, og virkelig ogsaa viiste sig virksom i, aandeligen at berige Menneskeheden, nu derfor ogsaa skulde have

Meget af Livets udvortes Goder, saa at han skulde faae baade i Sæk og i Pose, som man siger, og det netop faae Meget i Posen paa Grund af, at han havde faaet meget i Sækken, idet da de Ord: Den, som haver, ham skal gives, for at han kan faae Fylben, paa denne Maade skulde efterleves; eller om tværtimod netop Det, at Nogen havde faaet saare Meget af Herren, maatte medføre, at han ikke tillige maatte fordre Meget af Menneskeheden, især da han maaskee ei var tjent dermed, som det da vel ei kan nægtes, at, saaledes som Tilstanden i Menneskeheden er, Eiendom er Besvær, og Ingen vist har det lettere, end Den, som med Bias bærer alt sit Cie i sig og paa sig, naar han kun kan stole paa, at han altid vil have til Behov og til Lyst. Dog — det Retteste vil naturligviis, det vil sige det eneste Rette, være, at Alle uden Undtagelse befries for den paa Mange som et Tryk og en Hæmmelse for Aanden liggende og Sjæleue mangfoldigen belemrende og hentærende personlige eller individuelle Erhverveomsorg. Menneskeheden maa indrette sig saa, at den heelt og ganske, d. e. i alle sine Individier, kommer til, ligesom Sundhed og Styrke skal være i alle Legemslemmerne, at leve i Velstand. I hele Menneskehedens Rigdomme skulle Alle i Gjærningen deeltage. Man tænke sig hele Menneskeheden paa hele Jordkloden som en eneste Familie, der er i Besiddelse af Rigdom. De, som mene, at Rigdom ei lader sig tænke uden sin Modsatning, Fattigdommen, eller i al Fald dog Ikke-Rigdom, kunne da tænke sig, at, naar Menneskeheden paa Jorden fik arbeidet sig op til at danne en eneste velstaaende, ja i udvortes Rigdoms Fylde levende Heelhed, var der maaskee paa Mars eller Jupiter endnu i det Hele kun Fattigdom eller Ikke-Rigdom, ja maaskee da for Menneskeheden det Tidspunct kunde komme, at den gjennem et System af Sandsning og Tilbagevirkning, som vi endnu ikke kende eller kunne gjøre os nogen Forestilling om, skulde træde i Forhold til Befolkningerne paa hine Planeter, for at hjælpe den, hvormed da Menneskeheden maaskee kunde faae al den Nød, man kunde ønske sig, af det Slags Nød, hvormed her kan blive Tale.

Men nærmest og først maae Menneskehedens mindre Heelheder, hver indenfor sit Omraade, være betænkte paa at nærme sig til en Tilstand, i hvilken ethvert Menneskes naturlige Menneskeret i Henseende til Livsophold og Meddeeltighed i Menneskehedens fælleds Cie fyldestgøres. Og kunne især vi i vort Fædre-

neland overlade os til saadanne Betragtninger og deres hensynsfrie, det vil sige sandhedsrette, altsaa hensigtsfulde Forsølgelse; thi paa Løsningen af Menneskehedens store Opgaver kan man vist fuldest og reneest anvende Eftertænkning i de Lande, hvor man mindst er indviklet med i deres Forviklinger.

Hovedsagen bliver, at Formuen fordeler sig jævnt i hele Landet, saa at Mange have en god Deel Mere, end det Knappe, medens Enhver har til Udkomme. Det kommer herved an paa, om ikke Landet, naar man indretter sig godt og vel, noksom vil være i Stand til at ernære alle sine Indvaanere saaledes. Hvor det ikke kan det, maa man fra Statens Side i det Store overtage sig Colonieforsendelsen. I Græfverdenen var denne en stor Udvei. — Men til hiin gode Fordeling hører da, at Landets Drivscapitaler i tilstrækkeligt Forraad ere i Almeenandordningens Hænder, til Anvendelse efter en under Offentlighedens Tilsyn staaende veloverveiet og velsikkert fordelende Retfærdigheds og fordelende Omsorgs Hensyn og til sammes Tilfredsstillelse.

Herhen hører da nu Det, man ved Arbeidets Organisation har havt for Øie. I forrige Tider var hos os Adskillelsen af de fire Stænder med de hver Stand tilkommende Rettigheder i Grunden et Slags Arbeidets Organisation i det Store, det vil her sige: i det Grove. Naar Præstesønner ikke letteligen kunde faae et af Lehnene eller af de høiere Statsembeder (de høiere saakaldte honores og officia), saa var det nok ogsaa u hørt, at en Adelsmands søn fik Præstekald. Og turde Kjøbstedborgerne ikke eie adeligt Jordegods, saa faldt det ei heller den Adelige ind med en Pengeansamling at sætte sig ned i en Kjøbsted for at trække en Deel af Handelsnæringen til sig. Hvilke Stridigheder var der ikke om Staldoresfødringen, for at jeg skal nævne eet særdeles mærkeligt Punct? Et stort Experiment kunde strax efter Aaret 1660 i denne Henseende være bleven gjort, dersom Adelen dengang strax havde begyndt at lade en Deel af sine Sønner og det en temmelig stor Deel af dem, fordre Optagelse i Kjøbenhavns og Kjøbstedernes Borgerkab, og havde ladet den bringe tilstrækkeligen truende Pengesummer med sig. Mueligt, at Borgerstanden, baade i Kjøbenhavn og i de andre Stæder, heller havde opgivet igjen det 1660 Tilvundne, end at see sig truet af saadan Concurrences Gjengjeldelser.

Her kunne vi da og see hen til den meget betydende Anordning og Foranstaltning, som begyndte hos os i Aaret 1682 og havde til Formaal, at det Antal af Fæstegaarde i Landet, hvilke det allerede i lang Tid ikke havde været tilladt at bortfæste paa kortere Tid end Fæsterens og hans Kones Levetid (saalænge denne forblev Enke), skulde opretholdes i deres fulde Antal, saa at Nedlæggelse af nogen af dem ei var tilladt. Denne Sag hører herhen; thi tilligemed Omsorgen for Bondestandens Opretholdelse har den fordelende Retfærdigheds Krav her sikkert ligget til Grund. Der var heri en Omsorg for Heelheden som Heelhed. Men dernæst have vi her et eget mærkeligt Exempel paa Opretholdelsen af et vist stort System af Drixtscapitaler, som ei maatte sammensamles i større Summer paa Beføstning af deres Antal; thi en Bondegaard med Besætning er dog en Drixtscapital. Og endelig have vi her et betydeligt Bidrag til Læren om Arbeidets Organisation, forsaavidt derved dog især menes Erhvervets Organisation. Lader man alle Fæstegaardene worde Løssore, som i Christian den Femtes Lov Kjøbstedgods og Jord saa betegnelses- og betydningsfuldt erklæres for at være, og fratager man derved Huusmandsstandens Sønner aldeles den Leilighed til at worde Gaardmænd, hvilken Loven endnu lader staae aaben for dem, da Godseieren endnu kan bortfæste den ledige Gaard til hvem han vil, men hvorfra man vistnok paa Gaardmandsstandens Vegne, uagtet al den Velstand, der har samlet sig i denne Classe, har ved sine i Form af naturlig Ret fremtraadte Prætensioner vidst i Virkeligheden at fortrænge Huusmandssønnerne næsten ganske, — saa vil det neppe vare længe, førend Forholdene danne sig saa, at hos os Arbeidets Organisation vil blive Gjenstand for en stor Fordring fra Huusmandssønnerne, der ville forlange at worde Gaardmændenes Medinteressentere, ligesom allerede nu i Frankrige i Haandværkerstanden og Fabrikarbejderstanden Interessentskaber begynde at sætte sig i Arbeidsherrers Sted.

Først og sidst og heelt igjennem bliver at tage i Betragtning, om Staten skal være en sand Menneskeorganisation, saaledes, at den organiserende Virken faaer sit Sæde i Nationens fælleds tænksomme følelses- og villiefulde Leven, eller om Staten skal lade hine fremmede Magter i deres blinde Naturvirken raade for Menneskelivets Organisation i det Store og Hele, tildeels under saa-

danne evindeligen tilbagevendende Sjæleuroligheder og Sjæleforstyrrelser, ja udvortes voldsomme Dpvcæltninger, som de, vor europæiske Menneskehistorie fuldt op har at berette os om. I Theaterbestyrelsen indrettes Alt saaledes, at man kommer den uddelende og fordelende Omsorgs Fordringer temmelig nær; man veed, at man skal det; og da Publiciteten her især har faaet sig et fuldtvel tilvundet Rige, saa ligger deri nu en stor Tilskyndelse, og tillige for de Styrende en stor Støtte at holde sig til. Skal Staten i det Store og Hele forsøge paa det Lignende, eller skal den tværtimod afholde sig fra, at ville være for Menneskeheden, hvad den er for Theaterheelheden? Skal Statslivet som saadant være Statsheelhedens indre organiserende Magt, eller skal Statsmyndigheden kun være en fremmed, det vil sige en af en anden Kilde, end Fornuftens, udspringende Magts underordnede Tjenerinde, Pleierske og Sygevogterske? — See her en stor Gjenstand for en nærmere Grund- og Hovedbetænkning.

Vi kunne strax hertil knytte en anden. Er det ønskeligt eller ikke ønskeligt, at De, hvis Virksomhed gaaer ud paa Erhverv, føle sig ansporede til at tilerhverve sig og deres Nærmeste saa stor Formue, som de kunne, især af det Slags Formue, der ikke kan erhverves uden derved, at man drager til sig af Det, som er i det almene Omløb og altsaa kun kan beholdes ved at drages bort fra Andre, samt ved at tilegne sig Erhvervekilder, Erhvervetilstrømmelser, som derved Andre enten fortrænges fra eller hindres i at komme til? Naar det bestemtes, at hvad Noget erhvervede som blivende Formue over et vist Maal, skulde i Tiden høre Staten til, for at optages i det almindelige Indbegreb af de til Almenhedens Raadighed staaende Driytscapitaler, og det just nu ikke blev den kjære, gode, solide tvingende Magt i Staten allene, som imod allelunde Omgaaelser og Fralistelser skulde vaage herover, men saadan Foranstaltning almindeligen agtedes, fordi den almindeligen erkjendtes for saare vigtig allerede med Hensyn til at afværge saavel hine Folkeopvcæltninger som det Slags om ei ulægelige, saa dog som ulægelige behandlede, Grueligheder, man især i det engelske Parlament ofte har hørt hjertesønderrivende Skildringer af, — mon da ikke Mange blandt Dem, som havde naaet hiint Maal, enten vilde ophøre med at erhverve, og saaledes lade en Plads fri for andre Erhververe, eller og fra et saadant Tidspunct af føle sig opløstede

ved den Tanke, at fra nu af erhvervede de til Bedste for den fælleds Statsformue, eller og for, alt efter som de erhvervede det Mere, selv at uddele det til Andre, til Bedste for disses Drixt. Maaſkee man, naar de begyndte at aflevere til Statsformuen et Overſkud af deres Erhverv af en vis Storrelſe, hvad enten de afgave det til et beſtemt offentligt Brug, eller til Statens egen Raadighed, kun at i hiint Tilfælde ingen ſaadan Faſtſættelſe maatte være bindende længere end for en vis Tid, kunde give dem en vis ſærdeles høiere Stilling i Henseende til Udgangen til at optages blandt Folkebeſtyrelſens Mænd. Maaſkee ogſaa, naar Erhvervemændene beſtandigen vare i Gang med at leve tillige for Andet og Mere, end Erhverv, og deri at ſøge Sjælefode, Erhverveluſten kunde efterhaanden træde tilbage og mindſkes i Sjælene i Almindelighed. Nu er det meeſt Overdaadigheden, ofte en nydelſeſtom, ſom bringer Dmløb ind i den Erhvervsvirksomhed, ſom ellers ved de eenſidige Formue-Anſamlinger kunde komme i megen Standſning.

Det maa forſtaaſe ſig af ſig ſelv, ſkjont det tor være høiſt fornødent at ſige det, at blandt al den Bedrixt, ſom ved Hjælp af hiint Indbegreb af de til Almeenheden overgivne Drixtſcapitaler ſkulde underſtøttes og forfremmes, maatte Digterens, Muſikerens, Malerens, Billedhuggerens og den videnskabelige Tænkers Bedrixt indtage en anſeelig Plads. De høre netop til Statens — thi de høre til Humaniferings og Ethicerings — vigtigſte Mænd.

III.

Jeg kan her ei Andet end komme tilbage til hiin Guddom, ſom man i vor Tid iſær synes at være opſat paa, mere og mere at gjøre til hele Samfundets fordelende og derved altsaa til dens organiserende Magt: Concurrenſen. Jeg vil her dvæle ved dens Ikke-Gode.

For det Førſte bringes vi her til at tænke paa den Virkning deraf, ſom Platon allerede har fremhævet i ſit Værk om Staten*), den, at herved to Konſter eller Beſørgelſer bringes til at blive paa det Nøieſte forenede med hinanden, af

---

*) Plat. de Republ. Lib. I, 346.

hvilke, den ene forvansker og forstyrer, ja maaskee reent undergraver, den anden, idet med enhver Bedrivt nu tillige den mistharnetiske Kunst, som Platon kalder den, bliver forbunden. Ordet betegner: den lønbringende eller lønerhervende, men der menes simpelthen Erhvervskonsten. Vel maa det nu ikke miskjendes, men maa med Opmærksomhed anerkjendes, at den virkelig har virket meget til, at mange Frembringelser ere blevne fuldkommere, for at vorde til gode Handelsvarer. Man tænke herved hos os blot paa Omsorgen for Kornets Vægtighed, Reenhed og Tørhed, paa Heste- og den øvrige Dvægavls Forbedring. Men paa den anden Side kan det dog ei nægtes, at, efterat Concurrencen har opansporet Erhvervbestræbelsen og gjort Livskampen skarpere, har den paa mange Maader ført til, at der saare meget er bleven arbeidet for Skinnet, samt at man, blandt Andet ved den saakaldte Modes Hjælp, det vil sige: ved Hjælp af Nyhedslystenhedens Pirringer, har stræbt bestandigen at fortrænge god Virksomhed, blot for at fortrænge den, paa det at man kunde faae Indgang for sin. Lige fra Skribentens og Kunstnerens Virken, lige til det allerlaveste Haandværk, har den grundige solide Arbejder maattet lide under, at der ved ethvert Arbejde, ved Siden af det sely, skulde sees paa, om det kunde svare Regning, ikke at tale om, at Dygtige og Udygtige lige godt toge fat, og at ordentligviis tillige enhver saakaldet Arbejdsherre eller Handelsmand har maattet paastaae, at man hos ham kunde faae lige saa solidt Arbejde eller lige saa gode Varer, som hos nogen anden. At trænge sig frem, uden at agte paa, hvor Mange man tilbagetrænger, er bleven Løsenet for Mange, fordi Samsuudsforholdene bragte, ja nødte dem dertil.

Concurrencen forvandler efterhaanden den meeste menneskelige Bedrivt til en Handel, og forvandler let Storhandelen til en Handel, der i Væsenet, d. e. i Aanden, bliver en Smaahandel. Hvorledes Romerne betragtede denne med Ringagt paa Grund af dens Demoraliserende, er bekjendt. Nu er den demoraliserende og dehumaniserende Virken deraf gaaet i det Store og Grandiose. At høre hine ovenfor (S. 19) nævnte Skildringer i det engelske Parlament og andet Lignende, hører nu i Europa til de Lidelser, man maa afstumpe sig imod og slaae fra sig, naar de komme, især saa længe man foruden alle de saaledes Fortryffede har et andet Indbegreb af visse paa en anden Maade fortryffede Menneskesjæle,

hvilke kunne bruges til at vogte paa hine og til hvilke man da overlader baade at udholde Synet af og at føre Kampen med — ikke selve hiin Unatur, men Dem, som maae udholde den, — ja endog ved mangen Veilighed at forøge disses Dvaler. Men dette Dehumaniserende, Sjæleforhærdende og Sjælefortærende i Concurrereen har endnu langt andre Virkninger og Virkekredse, og i alle Stænder lider man deraf.

Og her komme vi da tilbage til hiin ovenfor nævnte nervøse Kamp af Alle mod Alle. De Mange, som evindeligen skulle stride for, ja strides om, Erhvervet, ere imidlertid dog ei de Gæste, som lide. Stundom komme visse af det Slags Eruptioner, eller voldelige Folkendbrud, som saadanne Tilstande ikke kunne Andet end fremskynde. Da falde Nerveangrebene andensteds, og de Formuende, som vare ud over hine Angreb, kunne da nu see deres Nervesystemer givne til Priis for Antastelser og Undergravelser. Da bliver man nødt til at lægge Meget paa Hjerte, som man forhen slog sig af Tankerne. Men var det ei bedre, i Tide at sørge for, at Livet ikke skulde gaae saa farlige Omveie? I al Fald maa man ikke troe, at kunne sætte Jordstjelsdæmpere i Jordstjelsaflederes Sted.

Dernæst bliver her at bringe i Erindring det ovenfor (Pag. 15) Paa-pegede: hvorledes en stor Menneskeservilisme har været Concurrereens Bærk.

Fremdeles: Naar man lader Concurrereens vilde Magter sætte sig i den fordelende Fornuftretfærdigheds Sted, ja vel endog paastaar, at hine Magters Raaden netop er den sande og ægte fordelende Retfærdigheds rette Sæde, og at Janustemplerne netop skulle staae aabne, saa finde man sig ogsaa i, at Concurrereen bliver fuldeligen gennemført, og at Enhver rykker i Feldten med de Troppeper, han har, og at den til Dyrets Stilling Tilbagevængte nu ogsaa ganske sætter sig ind i Dyrets Rettigheder. Dyrets naturlige Erhvervelseskræfter ere tvende: Magtsanvendelsen, understøttet ved Stridbarheden, og Listanvendelsen, der kan gaae til Forslagenhed. Forhen tyedes til begge, i det Mindre, som i det Større. Saa brugtes længe meest hiin i det Mindre, og Forbryder-Industrien traadte, især i Engelland, idet den uddaanedes med samme Fiinhed og

Paapassenhed, som viistes i al anden Industrie, i den Grad ind med i Concurrancen, at det kan være et Spørgsmaal, om De, der ere faldne som Offere i denne Kamp, forholdsmæssigen have været Flere, end De, som i Krigene falde eller lcomlæstes, ere i Forhold til Dem, som gaae fri. Men nu ere atter Stridbarhedens Kræfter komne frem i det Store, idet Sjælespændingerne, kæmpende med den Livets Skorpe, som ei med tilbørlig Elasticitet vilde give efter, for at lade det Lave høine sig og det Høie synke, endte med den indre Ilds voldsomme Udbrud, ei allene paa de sædvanlige Udbrudssteder, men gjennem nye Vulcaner, som aabnede sig. Det vil nu komme an paa, hvor længe det vil vare, inden Forbrydermassen og det hele saakaldte Udskud af Menneskeheden vil netop erklære sig for at være den fortrykkede Menneskeheds til at tale kraftigen med fuldt berettigede Sønner, saa at Forbryderne og de Forskudte maaskee endog faae sig deres Heroer og heroiske Martyrere.

Der var en Tid, da jeg pleiede at nævne ei allene Forbrydervæsenet men og hele Straffevæsenet — hvortil der nu anvendes Summer af Menneskekraft og af Penge, der sikkert til samme Endemaal kunde anvendes paa en langt grundigere Maade — som vore nærværende Staters store partie honteuse. Men et andet er nu langt mere egnet til at kaldes saa, nemlig Fattigvæsenet, hvorved jeg mener hele Fattigdomstilstanden, hvilken jeg beder betragtet, ikke just især saaledes som vi see den hos os, eller i vore nærmeste Nabo- og Slægtsskabsstater, ei heller saaledes, som man kan have Grund til at formode, at det forholder sig dermed i Rusland, men saaledes som den er i Concurrancens Hovedland, Engelland, og truer med at ville vorde flere Steder, naar Concurrancens Evangelium ret bliver prædikeret, og hiin nervøse Kamp af Alle mod Alle ret faaer udvidet sig. Men her er rigtignok hiint Evangelium naaet op til Latterlighedens Høidepunct; thi hvad kan være latterligere, end at man paa selve Statens Begne har maattet erklære formeligen indrettede Fattiganstalter som et væsentligt Led med i det Frihedens, Lighedens og Broderlighedens Rige, som gjennem Concurrancens Herligheder det saakaldte constitutionelle Statsliv skal aabne? Ja var det endda den frie Fattigomsorg, som i hine Tider, da Løverdagen var den almindelige Indsamledag hos alle de Mange, som regnede de Bidrag, de paa saadan Dag afgave, med til Christelig-

hedens og Samfundslivets naturlige Fordringer. Eller var det den mere pyntelige fremtrædende Fattig-Industrie i det Storre, som en Levevei blandt de andre Levevei; eller var det endda det regulerede Gratiale- og uforpligtede Pensionsvæsen (det forpligtede udgjor en Deel af Embedsmændenes Lønning, pars salarii). Nei man mener ikke Bede- og Anmodningsvæsenet allene, men ogsaa — og det især — det tvungne og tvingende Fattigforsorgelsesvæsen, naar man indrømmer, at Concurrencens Rige trænger til et saadant Supplement.

Engellands Udenrigsminister nævnede engang, i Anledning af de i Februar forrige Aar begyndte Folkeforværringer paa Fastlandet, sit eget Fædreland og Rusland som to Stater, der i disse Tider havde bestaaet Uroffkelighedens Prøve. Han kunde gjerne have taget adskillige af de mindre Stater med, hvilke endog havde kunnet fortjene en større Opmærksomhed, om end af nogen anden Art eller i nogen anden Retning. Men han havde kun Hensyn til den Uroffkelighed, som skyldtes Statsystemets formelle Væsen. Men mærkeligt er det i Sandhed, at man vanskeligen skal kunne sige, enten hiin Dionysiske Koust, opløstet til et høiere Trin, og dermed til en anden Potents, har i Engelland eller i Rusland naaet den høiere Diamantstyrke. Men naar Mange maaskee vilde føle sig ængstelige eller dog med megen Varsomhed krybe sammen i deres Indre, saafremt de skulde tænke sig levende i Petersborg (skjønt mange Danske i Rusland have funden Erhverv, Ansættelse, en hædret Stilling, en god Tilværelse), saa ere der Dele af London, hvori vi vist ikke uden den inderligste Menneskegern kunde tænke os, at skulle begive os ganske ind, og hvor vi maaskee vilde føle os endnu værre tilmode, end midt i den Naahed, som endnu hersker i mange af Ruslands Egne fjærnt fra Hovedstaden. Naar i sin Tid i det ene Land mangen En, dog ei letteligen Noget, som ikke havde indladt sig paa ham uvedkommende Vidtløftigheder eller paa uforsigtig Tale, kunde midt om Natten blive revet op af Sengen for at blive forsat til Siberien, saa kunde i det andet Land mangen En paa lignende Maade blive forsat ombord paa et engelskt Krigsskib; dog vistnok med den Undtagelse, at, naar Hiint meest kun traf de Fornemme, saa traf Dette meest kun Saadanne, som Ingen brød sig om, undtagen nogle Faa, hvis bittere Angster og bittere Taarer Ingen videre behøvede at agte. Forresten var man baade i Siberien

og i Krigsskibene underkastet og udsat for mangen raa Eneherfers Absolutisme, uagtet begge Lande i Formen skulde være en streng Legalitets Lande. Men nu vil man, naar man seer nærmere til, uden Tvivl finde en ganske egen Modsetning i det Store og Hele imellem begge Lande. I Rusland holde uden Tvivl Folkemasserne med Reiseren og have stor Marsag dertil; man maa i Rusland stige op i Samsundets høiere Regioner for at finde Stoffet og Anledningerne til al den Misuøie i Gemyterne, der maaskee vilde bryde frem med megen Styrke, dersom ikke visse de høiere Stænder tæmmende, de lavere Stænder beskyttende Skræmmelser vare. I Engelland er det derimod i de laveste Regioner i Samsundet, at den Tilstand existerer, som maatte kunne føre til store Udbrud, dersom ikke den indre dybe sjælelige Overmandethed og Nedtrykethed og Bevidstheden om, at de Færre ikke kunne komme op mod de Flere, var saa stærk. Hvor meget de store formelige Uroligheds=Ufledelser, som Engelland har aabnet ved sit hele Trykkesfriheds=, Petitions= og Folkforsamlingsvæsen, har væsentlig Andeel med i Statsovermagentens Grundlæggelse og Styrkelse, kan ei undgaae Noget; men at i sin Tid et stort Bestikelsesvæsen har maattet bidrage meget til denne, og at en Armee af hverve de, under en streng Disciplin holdte, men vel fødte og vel klædte Soldater baade dengang var og endnu er et medfornødent Led i det engelske Herredomme, kan vel heller ikke nægtes. Forresten har Engelland, uagtet al sin Statsklogt, et Irland, og Rusland, uagtet al sin Statsmagt, et Polen. En stor Synderlighed er det endnu, at i Engelland Stat og Nation ofte have viist sig som besjælede af modsat Aand. Nationens Ethik har for det Mæeste været overladt til Folkets egen Omsorg. Det engelske Folk synes ogsaa at være et meget ethiskt Folk, end mere det skotske; hos begge er uden Tvivl ikke ringe ethiskt Sands og ethiskt Kraft; men deres Regjering synes at betragte sig som fornemmeligen sat til at vaage over Egoismens Rettigheder. Regjeringen har derfor, al Folkerepræsentation uagtet, kunnet gjøre store Skridt, som vakte almindelig moralisk Uvillie. Toget til Kjøbenhavn i 1807 er et meget talende Exempel, men er og et stort Exempel paa en bitter Ironie af Livsmagterne, der latterliggjorde det derved, at dets største og blivende Følge for Engelland blev, at Rusland fik Finland. — Ogsaa i Henseende til Christendommen viser sig i Engelland en stor Forskjel imellem Nation og Stat.

Medens hiin har af sit Indre udviklet megen christelig Forskjellighed, holder Staten meget fast paa en Statskirke med et stivt Skelet og en stiv Rustning.

IV.

Vi ville nu vende Blikket tilbage til den regjerende Myndighed. Den udretter Det, den har at varetage, først og fremmest gennem Lovgivning og dertil knyttet Foranstaltning, dernæst gennem Tilsyn og Overholdelse, under hvilken da i de forekommende Tilfælde den nødvendige og tvingende Magt kan komme til umiddelbart at gøre sig gjeldende som saadan. Men nu opstaaer det Spørgsmaal, om ikke, naar dog, og forsaavidt som, den overholdende og nodende Magt skal være det sidste statsmæssige Tilhold, ogsaa Regjeringsmyndigheden selv bør være underkastet et Tilsyn og en Overholdelse, hvorved ogsaa den kan nødes til retteligen og tilbørligen at gøre Sit. I de saakaldte blot raadgivende og petitionerende Stænder havde en saadan statsmæssigen ordnet controlerende og en vis Nødelse udøvende Myndighed, hvilken den lovgivende og foranstaltende Magt var undergivet; men vistnok er Betingelsen for en saadan Controls rette og fulde Tilstedeværelse den, at Stænderne virkelig og for Alvor ikke ere, eller anses for at være, eller tragte efter at være, Andet og Mere, end blot raadgivende, advarende og petitionerende. Hvorimod man i de saakaldte constitutionelle Forfatninger ikke har nogen tilsvarende controlerende Myndighed; thi Stænderne ere her vistnok kaldede til at controlere den udførende og udøvende og besørgende Myndighed; men der existerer intet stats- og forfatningsmæssigt Tilsyn med selve Stænderne, for at ogsaa nu de kunne werde underkastede tilbørlig Control, uagtet de dog have den ypperste Myndigheds vægtigste Andeel. De ere ligesaa ansvarsfrie, som Den, med hvem de dele denne Myndighed, Kongen, der udtrykkeligen er erklæret for statsmæssigen at være ansvarsfri, medens man derimod, hvad Stænderne angaaer, ikke engang udtaler Dette, saa ganske betragtes det som Noget, der forstaaer sig af sig selv, skjønt det dog kunde været godt, om det udtrykkelig var bleven sagt, da det saa kunde vakt sine Betænkninger. Saaledes vil da Det, som paa egen Haand træder op i Staten gennem Trykkefrihedens, Associationsfrihedens, Petitionsfrihedens og med Tiden

uden Tvivl en vis forfatningsmæssigen, om ei ordnet saa dog indrømmet, Opstands-
 friheds Virksomhed, blive det egentlige Grundlag ei blot for almindelig Menneske-
 friheds og Menneskerettigheds Sikkerhed, men og for den hele statsmæssige Over-
 omsorg. Og denne kommer da ogsaa herved maaskee til sin rette Sphære. Thi
 skal der være en sidste Control, saa maa den dog vel være en Control af Alle med
 Alle. Den lovgivende og anordnende, den overholdende og uødende Indflydelse maa
 paa sand organisk Maade gaae ud fra ethvert Punct hen til ethvert Punct, paa en
 Alle omfattende, til Alle hentrængende Maade. Men som Mellemtilstand eller som
 et Midlertidigt kan vel nok en Forfatning blive antagelig, hvorunder Folket enten,
 som i Engelland og flere Steder, bilder sig ind, at et vist under visse bindende
 Betingelser udvalgt Indbegreb af Herskermænd, som efter en vis Orden ombyttes
 med andre, er selve Folket, eller dog i al Fald lader saadanne Herskermænd gaae
 og gjelde for sine Repræsenter, indtil man naaer det Punct, da Folket selv vir-
 kelig kommer til selv at være det hele sig selv regjerende Folk, og den ovenfor først-
 angivne Definition paa Stat kan komme til Gyldighed. I Mellemtiden vil Me-
 get komme an paa, hvad enten Folkene ville vende tilbage til Landsfaderlig-
 hedens Idee, d. e. til Alomsorgens, under en blivende øverste Myndighed,
 som da ubelemret kan men og ligefrem skal gennemføre Omsorgen og Forsorgen,
 ikke staaende under nogen anden Control, end Trykkefrihedens og hine øvrige Fri-
 heders, hvilke da maae gives i fuldeste Maal; eller om Folkene ville erklære sig
 for det endnu ikke Halvveien komne saakaldte constitutionelle Væsens Gjenne-
 relse, hvortil da væsentligen vil medhøre, at hele Folket selv i Sandhed ad-
 spørges paa en vis formelig Maade. Kommer det til saadan Gjennemførelse, saa
 ville naturligviis ogsaa Armeerne ikke kunne blive ved at staae som et besynderligt
 Slags Stater i Staterne, men Spørgsmaalet om Krig vil da væsentligen komme
 til at beroe paa selve Soldaterne, om nemlig de ville erklære sig for Krig eller
 ikke; og turde denne Vej langt bedre, end Alt, hvad man ellers vilde udtænke,
 føre til, at enten Krigene falde aldeles bort, eller at kun virkelige nationale Krige
 blive tilbage. Sikker vil efterhaanden den saakaldte Værnepligtigheds Almindelig-
 hed bidrage Meget til at føre til saadan Emancipation af Armeerne, foruden man-
 gen mindre Emancipation i disses Indre. Men tillige vil uden Tvivl den saa-

kaldte communistiske Opgave fortrænge de andre, ja forjage det hele politiske Stridsvæsen, for at man kan blive nodt til, med noksom Omsorg og Iver at tænke paa selve Afhjælpelserne og Alles Velværs Fremme, istedetfor at strides om, hvorledes man bedst ordner det System af Deliberationer, som man har haabet om, at det, naar man først fik det ordnet og fik det i visse Hænder, nok af sig selv vilde føre til Afhjælpelserne og Velværet. Det er isøvrigt saare tænkeligt, at netop Communismen — jeg tager dette Navn bestandig i sin vidtløftigere Betydning — da fører tilbage til det Slags Regjeringsform, som Platon giver Navn baade af kongelig og af de Ypperstes Regjering. Forstaaer den sig selv, saa maa den nærmest og først føre tilbage til Landsfaderlighedens Idee, om end just derfor ei til Landsfaderideen; men især maa den af alle Kræfter erklære sig imod, at den overste Myndigheds Sæde bliver en Kampplads. „I ere til — ikke for at strides med hinanden om Overindflydelsen, men for med sand og virkelig fælleds Overveielse at drage Omsorg for os Alle“, ville da de Mange sige. I Danmark behøvede man det især ikke i Tidsrummet efter 1784; thi da tænkte Regjeringen selv saaledes om sig og Folkets Mænd, og denne Tænkemaade tør vel være til endnu.

Dog: det maa være Nok med disse Henpegninger, som her ei videre skulle forfølges. Jeg anseer det for saare vigtigt, at Statsmænd i Tide sætte sig ind i Communismens Idee. Den har Realitet til Grundlag og Realitet til Formaal, og har den end Mørke bag sig og Mørke for sig, saa har den dog ikke, som det constitutionelle Væsen, Blendværk eller Halvhed for og bag. Om man saa brænder nok saa mange Husser, og udholder nok saa mange Husfiterkrige for dens Skyld, man undgaaer ei, at den jo engang faaer sin Luther, hvad enten man nu vil ansee og dømme en saadan Heros saaledes, som Protestanterne, eller som Katholikerne, eller som de Rationale og Philosophiske dømme om vor Luther, eller slet ikke stille ham sammen med deene. Forresten er hermed ikke Meningen, at han skulde komme i en bestemt enkelt Personligheds Skikkelse.

V.

Man maatte ikke have Dine at see med, dersom man ikke blev vaer og erkjendte, at Omsorg og Forsorg paa mange Maader have hersket og endnu herse i

Staterne paa Jorden i det Større og i det Mindre, saa og mangelunde Fornuftighed tilligemed mangelunde Hjertelighed. Men paa den anden Side seer man igjennem hele Menneskehistorien, at Menneskeheden paa en mærkelig Maade viser sig i høi Grad oplagt til, ja opsat paa, ei allene at antage og troe det Urimeligste, men og i sine Bestræbelser at gaae de meest forkeerte Veie, saa at man kan spørge sig, om ikke dog i det Store og Hele Absurditeten har været og endnu er Menneskehedens Bugge og Amme. Jeg vil her fremsætte Noget af Det, hvorpaa jeg i denne Henseende under et Blik paa hele Jordtilværelsesudviklingen, hvortil Menneskehedsudviklingen horer med, har henvendt Tankerne.

Hvis vi saae Noget alvorligen og sindigt slyselfat med at danne et Menneskebillede, og nu saae ham begynde med at sætte begge Dine saaledes sammen i Legemets Midterlinie, som om han her vilde sætte eet Die, og naar vi nu tillige saae ham anbringe Begyndelsen til Næsedannelsen ovenfor Dinene, mon vi saa ikke, naar han dog forsikkrede os, at det var en Menneskeskabning, ganske som vor, han gif ud paa at danne, vilde tænke os, at paa saadan Maade skulde han vist aldrig saae en Menneskeskabning færdig, da han jo aabenbar gif Absurditetens Bei. Og dog er det netop den Bei, som Naturen gaaer i Menneskefosterets første Dannelses, og vi ere alle blevue til ad saadan Bei.

Jeg har fremhævet Dette som det meest paafaldende Exempel, jeg vidste; men man vilde kunne i Mængde tage Ting frem af Naturen, som man for den Ukyndige maatte kunne stilles i et lignende Lys.

Jeg bliver ved det Exempel, jeg tog for. Hvorledes kommer da dog vel Naturen fra hiin sare Begyndelse, hvis dybere gode Grund man endnu ikke er i Stand til at angive, skjønt et begyndende Indblik i det her til Grund Liggende dog maaskee ei heller ganske mangler, over i den Form, som vort Menneskeaa syn har? Mon ved en Forkastelse af det Dannede og en Begynden fra for fra? Ingenlunde. Naturen kan ei tilintetgjøre sine egne Præmisses, og skal og vil det ei heller, skjønt den vel paa sin Bei kan kaste interimistiske Præmisses fra sig. Kommer den da maaskee her til sit Maal gjennem en Art af Ruptur? Vi maae svare: Naturen gaaer vel i visse Tilfælde Rupturens Bei, og vi ere jo alle fødte ifølge en saadan; men hist gaaer den ganske efterhaanden rolig fremad; der kommer lidt efter lidt et An-

figt frem med vor Art af Udseende. Men dog seer det endnu i en vis længere Tid, efter allerede at have faaet vor Ansigtsform, ud som en Carriatur af et Menneskeansigt.

Skulde Naturen ikke i Menneskeheden store Uddannelsesgang gaae lignende Veie? Det synes i Sandhed saa. Men deraf følger ingenlunde, at man maa forestille sig, at den menneskelige Modvirkning imod Alt, hvad vi ikke kunne betragte anderledes end som en Forkeerthed, skulde falde bort, saa at vi skulde lade vor gamle Fortrosthing: „Hvo kan vide, hvad det kan være godt for“ bringe os til at lade Verden gaae sine skjæve Gang, uden at lade en rettende Stræben faae Rum; thi uetop saadan Stræben hører med til Udviklingen. Og saa med Hensyn til Fosteret i Moderens Liv er jo hendes Diæt, hvori jo hendes personlige Paapassenhed paa sig selv, samt den moralske Livsgang i Samfundet kan faae stor Indflydelse, ingenlunde uden stor Bigtighed; thi derpaa berøer det jo, hvor god f. Er. Chylificationen bliver i hendes Legeme, og naar slet Chylus efterhaanden har fordærvet Moderlegemet, saa kan man vel vide, at et Fosterlegeme, hvis Næring tilstrømmer det fra samme Kilde, ikke kan blive dannet godt og vel. Saaledes sørge man da og for, at den moralske Chylification bliver god.

Vi ville nu see hen til en anden Lignelse. Hvo vil ikke med Glæde i Anden see en Periode imøde, da Statstilværelserne i Europa ville være lige saa forskjellige fra vore nærværende, som det nærværende Danmark er forskjelligt fra hiint fordums Danmark, i hvilket Birk og Gran bedækkede de Sletter og Høie og omkredsede de Morader, hvor nu Bøgeskovene hvælve sig, eller som Englands nærværende af dyrkede Marker, Græsgange, Lystskove, Haver og menneskerige Byer bedækkede Jordbund er forskjellig fra den, som fandt Sted, da de Træmasser styrtede sammen, hvis opgravede Munnier nu udgjøre en af den engelske Erhvervsvirksomheds store Drixtscapitaler. Have saa store Omforvandlinger kunnet ske lidt efter lidt? — Vi ville holde os til den første af disse Lignelser. I Danmark kan meget vel den store Omforvandling være foregaaet ganske efterhaanden. Forchammers geniale Forklaringsforsøg viser os Mueligheden deraf. I Ishavet synes i hiint Old at have, ad Veie, som den fiske Havbugt peger hen til, været forbunden med Østersøen, og de iiskolde Blande have da givet vort Fædreland et koldere,

nordligere Klima, end vort nærværende. Landet har derpaa høinet sig saa i hine Egne, at Østersøen endelig er bleven fri for disse Kuldetilstrømninger, medens de sydfra kommende Flodvande ere vedblevne at føre Mildhed dertil; og denne Landets Høinelse kan nu være skeet ganske langsomt ved Jordskorpens Udspændinger ifølge den indre Jordklode-Hedes bestandige Arbeiden. Og saaledes kan da en stor heel betydelig Omforandring være bleven en Følge af en meget langsom Arbeiden uden alle stærke Overgange. Men vistnok kan det og være, at visse stærkere Spændinger ere indtraadte til visse Tider.

Naar Naturen saaledes undertiden udfører store Virkninger gennem en lang fortsat Virken, der gaaer smaalig fremad, saa virker den undertiden igjen paa saa stærk, ja ligesom voldelig Maade, at man maatte troe, det gjaldt noget Stort, og Virkningen bliver dog kun en lille Fremgang. Mangen Familie, hvori der har været Born, kan vidne herom. Et lille Barn skraaler den hele Nat; det er i en convulsivisk Spænding; Moderen er i Angst, Lægen kaldes op midt om Natten, Faderens hele Nattesøvn er forstyrret; det seer ud, som skulde Huset sættes paa den anden Ende, som man siger. Og Enden bliver, at en enkelt lille hvid Tand pipper frem, og nu er Alt igjen i Ro. Dog koster just ikke enhver af Barnets 20 Mælketænder saa megen Støi og Allarmering; ogsaa have visse Born det i saa Henseende lettere, end Andre. Og det er herved sikkert ikke ligegyldigt, om de ere fødte af Forældre, der have ført et godt sundt Liv, og om de selv have havt en god Diæt fra Fødselen af.

Saadanne Betragtninger gjenfremkalde naturligen det Spørgsmaal: har Menneskeheden i de tre Aartusinder, i hvilke vi omtrent kunne overskue dens Levnetslob i de Europas Jordstrog, hvortil vi henhøre, gjort saade talende Fremskridt? I intellectuel Henseende er der ingen Tvivl om, at den har gjort det. Seer man hen til Grækernes Videnskab, deres Poesie, deres Billedhugger- og Bygningskunst, saa kan man virkelig spørge, om al denne Mandelighed nogensinde i Grækernes og Romernes Tider blev paa saa almindelig og gjennemgribende Maade tilegnet og indoptaget af mangfoldige Mennesker over hele Jordkloden, som det i vore Aarhundreder er skeet. Og nu soie man hertil Utalligheden af de videnskabelige Opdagelser, af de nye eiendommelige poetiske og filosofiske Beaandelser.

Men i moralsk Henseende? — Hvorledes seer det ud i denne Henseende? Her er det især, at Spørgsmaalet gjøres.

Man har ofte betragtet Menneskehedens Historie som det enkelte Menneskes, og adskilt deri fire Aldere. Treschow lægger denne Anskuelse til Grund i sin Historiens Philosophie. Men see vi ikke hen til enkelte Folkelag, men tage hele Menneskeheden, og see vi nu hen paa, hvad Menneskeheden er anlagt til, saa maae vi vel tilstaae, at den endnu ikke har naaet den første Mandvorenheds tidligste ungdomsfjønne Trin, og vi tør maaskee sammenstille de tre Artusinder med de tre Aar, som et ungt Menneske gennemlever fra sit 13de til sit 15de Aar. Denne Lignelse vilde jeg helst følge, skjønt der vistnok kunde være Anledning til at gaae mere end 13 Aar tilbage, og sammenstille vor Vets Artusinder med Menneskefosterets første Maaneder; thi endnu træder det Sporadiske i Menneskeheden paa mange Maader saaledes frem, at man virkelig kan spørge, om ikke Menneskeheden i sin Heelhed endnu har sin Fødsel at overstaae. Men jeg holder mig heller til hiin Lignelse. At vi i Historien see store Nationer ældes og døe hen af Ælde, bør ei staae os i Veien, thi vi skyldes jo Alle vor Fødsel til en Livsgang, hvorved et heelt stort Functions- og Organsystem kom til at døe, efterat have spillet sin Rolle tilende. Vi ville da see hen til et vist bestemt saadant ungt Menneske. Hvilken Mellemtilstand af hverken Barn eller Ungling, hvilken Uvorenhed, Balstyrighed, hvilken Loben med Hornene, ei for at løbe dem af sig, men for at løbe Det af sig, som hindrer dem i at komme frem, og nu denne Drille- og Modstandslystens, denne Slaaes- og Krigerlystighedens bestandige Fremhersten, og dog alligevel bestandig Paapassenhed paa, at Skoletimerne ei forsømmes, Lærdømmene indpræntes; herunder ogsaa bestandigen en ganske bestemt Fremgang i at lære, i at forstaae, i at uddanne sine Anlæg; men hvad Sands og Opmærksomhed for Det, hvorpaa den moralske Charakteruddannelse egentligen berøer, angaaer et synderligt Frem og Tilbage; af Selvopmærksomhed og Selvpaapassenhed, af Følelsernes Indderlighed og af indre aandelige Villen, er der nu og da Meget, men i det Hele kommer Dette dog ikke til nogen gjennembrydende Virkning. Maaskee Naturen endog er uroligere og vildsommere i det 15de Aar end i det 13de, og ingenlunde har den just hiint Skjønne, den havde i det 7de eller 9de Aar. Og dog vide vi,

at af alt dette Op og Ned en herlig eller dog en god og tilfredsstillende Tilværelse vil kunne gaae frem gjennem en Metamorphose, som meest gaaer langsomt eller lidt efter lidt for sig, men tilsidst viser en stor Forandring, uden Tvivl lige saa stor i Hjerneforholdene, skjønt vi herom endnu Intet vide, som i Pubertetsforholdene.

Dog — jeg vil ikke tilføie flere af saadanne endnu kun løse Betragtninger.

VI.

I en ganske anden Ideeregion, end Staternes nærværende, gaae vi over, og i en ganske anden Forfatningstilstand burde vi træde ind, naar vi gaae over til det Rige, hvis udvortes Fremtræden, forsaavidt det samforener Mange til en vis Eenhed og Heelhed, kaldes Kirken. Udvortes Foranstaltning, en etableret Tingenes Orden, en paalæggende, nødende, tvingende Magt skulle ikke her og formaae ikke heller her at udrette Det, hvorpaa det kommer an, og en udvortes Regeringsmyndighed kan forsaavidt ikke finde Sted. Det Rige, om hvilket der her bliver Tale gjør kun sig og Sit gjeldende ved at henvende sig til den frie Aerkjendelse og den levende Følelse og en heraf udspringende Underordning og Hengivelse, der skal være mere end blot ethist allene, da den tillige skal være religios.

Baade Grundlag, Myndighed og Formaal ere da her ganske andre, end de ere i Staten.

Hvad Grundlaget angaaer, da er det deels Aandens indre Tilsigelser og Tilskyndelser, deels en hellig Overleverelse, men som kun vil virke til Aandens indre Riges Vækkelse, Næring og Fremme, og ligesaa lidet vil herske paa nomokratistisk Viis, som den er har et nomothetistisk Præg. I Staterne er en etableret Tingenes Orden og en Lovgivning det egentlige statsmæssige Grundlag, og Legalitet kommer det nærmest og meest umiddelbart an paa, som da jo heller ikke en pa udvortes Maade paalæggende og nødende Magt kan, som saadan, directe gaae ud paa Andet, end Legalitet. Men Kirken horer det væsentligen til at advare og vaage over, at Riget ikke bliver et Legalitetens Rige, da den blotte Legalitet ikke allene Intet medfører eller udretter af Det, hvorpaa det kommer an, men endog

vilde kunne staae det hindrende i Veien. I Staten har det sin Gyldighed at sige: Du skal; i Kirken maa der vaages over, at kun et ærefrygtsfuldt Du bør tilligemed en hengivelsesfuld Sjælens Villighed og Omsorg forlanges og ønskes, og man maa vogte sig for at tilintetgjøre eller forvanske Sagen ved at lade et Du skal komme til at faae Indpas med. Den Myndighed at sige: Du skal! har Staten saa fuldt op af, og maa saaledes søge Styrke og Støtte i den, at den endog maa gjøre Philosophiens Studium til Gjenstand for et Du skal under visse Betingelser, skjønt det vistnok kun bliver et meget uselvstændigt og af Udvorteshed afhængigt Studium deraf, som paa saadan Maade fremkaldes. For at forøge saadan Myndigheds Rige med nye Tilbygninger er Kirken ikke til. Det Rige, den tjener, maa være den for helligt, til at den maa lade Noget, som vil gaae andre Veie, end den indre Overbeviisnings og Bevægetheds Veie, komme indenfor sine Døre. Grundlaget skal være en sand levende Tro. Derom er man dog vel enig overalt i hele Christenheden, forsaavidt Sjælene ere christnede. Men naar der er Tale om Kirken, have vi kun Christenheden for Die.

Og hermed er det da tillige givet, af hvad Natur her Myndigheden er, og hos hvem den skal være, ja ene retteligen kan være, nemlig hos Manden. Naar det allerede ikke vilde være ret passende, at i Staten Noget, enten en Enkelt eller en Samforening af Flere, sagde: „Riget er vort“, saa er der imidlertid dog altid en høieste Statsmyndighed, som kan sige: „Os tilkommer det at foreskrive og raade“. Men i Kirken er det den Uhyulige, som det tilkommer at sige: „Mig alene tilhører det baade at begynde og at fuldende“.

Men gaaer man nærmere ind i Sagen, saa opstaae dog flere Betænkninger her. For det Første kan man spørge, om man dog ikke overalt i hele Menneskeheden maa gaae saaledes opdragende tilværks, at hvad man skal søge at bringe til i Manden at gaae op for baade Børn og Børne, maa man begynde med at give dem paa en vis udvortes Maade og paa udvortes Maade indprænte dem, før at de saa, naar de først saaledes ere blevne bragte til at leve med det, kunne efterhaanden tilegne sig det paa aandelig Maade, tilegne sig det med Liv og Sjæl? Maa man ikke altsaa netop for at føre Indvorteshedens Rige frem gaae Udvorteshedens Veie? — Herved var nu Udskilligt at betænke. At man vir-

kelig er gaaet saadan Vej, er vist: derom vidner hele Menneskehistorien. Men hvis man vil paaberaabe sig et saadant Vidnesbyrd, saa turde det maaskee vidne alt for stærkt. Thi saaledes ere ei allene alle Christendommens Varieteter, dem, vi nu have saa mange af, men og Judaismen og Muhamedanismen, alle Religioner, alle Arter af Dvertro blevne mægtige i Folkene. Paa denne Maade er det ogsaa, at der overalt i Aandens Gebeet, og derfor og med Hensyn til de christelige Grundanskuelser, har dannet sig et uhyre Mit og Dit, et uhyre Bores og Eders; og de nervøse Krige have nu ikke raset mindre her, end i hine andre Gebeeter. Var det ei det Rette, vel nok at give Kundskabsforraadet, som man har det selv, og føie sin Dverbeviisnings, sin Anskuelseres Fylde til i levende Udtalelser og Dyrkelses, men dog altid at give Enhver det som frit Eie til egen fri Nyttelse?

Den levende Tro skal, med hvad der hører dens Rige til, eller fodes af dens Grund, være det egentlige Grundlag. Men hvorledes forholder sig nu her til den hellige Skrift? See her et nyt Spørgsmaal. Protestanterne gjøre den til det egentlige første Grundlag? Ifølge deres Lære skal man overalt først og fremmest adspørge den; men bliver da ikke dog saaledes Det, som deri skrevet staaer, til det egentlige Grundlag og til Myndighedens egentlige Besidder, og det netop fordi det staaer saaledes skrevet, fordi vi saaledes læse det? Ere vi da ikke her dog nu midt i et Udvorteshedens Rige? Og gjøre ikke De dette endnu skarpere og hyæssere, som gjøre det endnu lovformeligere ved at gjøre det apostoliske Symbolum, med hvad de videre dertil føie, til det første Grundlag. Og om nu end Katholikerne vistnok ei holde fast allene ved dette Første, men mene, at Kirken fremdeles er vedbleven at vælde ud af sit inderste Dyb, saa befrie de dog ikke fra Udvorteshedens Tjeneste; de gjøre den tvertimod langt større og stærkere.

Hvad Protestanterne, ved hvilke vi her ville blive staaende, angaaer, da blev her først og fremmest at eftergranske, om og hvorvidt en Tro paa Noget, som staaer skrevet, kan være en levende Tro, saafremt der skal troes paa det, fordi det staaer skrevet. Fremdeles: Om selve dette „at der skal troes, fordi der saaledes skrevet staaer“, staaer saaledes skrevet, eller om ei netop det Modsatte er tilkjendegivet i den hellige Skrift. Herhen vilde det da blandt Mere henhøre: Hvorledes det er at forstaae, naar Kristus siger: „Hvo Tro af Eder ere forsamlede i mit

Navn, der er jeg midt imellem Eder". At man ikke maa udtolke disse Ord saaledes, at man opløser dem i en Tautologie ved at lægge saa Meget ind i de Ord: „i mit Navn“, at man i Grunden kommer til det Resultat, at hvor To ere forsamlede saaledes, at Christus er midt imellem dem, der er han midt imellem dem, skulde vel forstaae sig af sig selv, men maa dog udtrykkelig bemærkes, da man har været tilbøielig til saadanne Udlæggelser, for at kunne forfægte visse Antagelser. Men nu maa spørges: Naar Christus saaledes er tilstede, mon han da kun er det i den Deel af hans Leven, hvorom Beretningerne om ham give os Kundskab, saa at det, at han er midt imellem dem, kun vil sige, at den hellige Skrifts Beaaendelser er midt imellem dem, eller er han virkelig selv tilstede imellem dem i sin Levens hele Fylde, for deraf at udgyde og meddele. Her bleve nu saadanne Skriftsteder, som Joh. 16, 13—15, at tage i en alsidig Overveielse. Et ganske særdeles Spørgsmaal vil her indtræde, naar der spørges: om Christus ikke ogsaa er tilstede, hvor To ere forsamlede i Faderens Navn allene, saaledes som Moses var det med Sine; thi disse vare dog vel forsamlede i Faderens Navn allene? Men jeg vil her ei gaae videre ind i alt det Meget, som her kan komme frem. Hovedsagen er dog, og herom ere dog tilsidst Alle enige, at det Rige, som skal fremmes, er et Indvorteshedens og Aandens Rige, at det er den rette Bessjælelse og Beaaendelse, som det allene kommer an paa, og at den Art af Pietet og Erfrygt, som vi skulle nære imod den hellige Skrift, herefter maa bestemmes. Træde vi fra Skole-Overveielsernes og Skole-Stridighedernes Sphære over i det store Christenliv, saaledes som vi høre det udtale sig i den livfulde Prædikelse i Kirkebygningerne, i mangfoldig Samqvem og Samtale i Husene, i de christelige Psalmers Rigdom, og saa videre, da træder os med Storhed den Følelse og Erkjendelse imøde, at der til at fremkalde en indre Aands- og Hjertefylde skal tales og virkes ud af Aandens og Hjertets indre Fylde.

Men herved komme vi da nu til endeligen at see nærmere hen til Formaalet. Nærmere siger jeg; thi det har ikke kunnet være Andet, end at vi bestandigen allerede have havt det for Die, da Grundlag, Myndighed og Formaal her ere uadskillelige. Her bliver nu nærmere at bemærke, at det Rige, som i Kirken skal fremmes, med stor Betydning kaldes det Rige, som ikke er af denne Ver-

den, i Modsætning til et andet Rige, som er af denne Verden. Men her ere nu to Hovedpuncter at agte; thi først kaldes det saaledes med Hensyn til, at det her paa Jorden træder denne Verdens Rige imøde, ja imod, da det skal rense og tilsidst med sin Styrke gennemtrænge dette, men dog bestandigen deri har sin Modsætning; dernæst kaldes det saa med Hensyn til at det arbejder for den Tilværelse, som vi gennem Døden skulle gaae over til, og hvortil vi her skulle modnes. — Men hvad der i begge disse Hovedhenseender nu maatte være at bemærke, skal her ikke omhandles. Kun maae vi fremhæve: at Staten i sin Heelhed repræsenterer det Rige, som er af denne Verden og har at sørge for samme; Kirken derimod skal sørge for Opretholdelsen og Fremgangen af det Rige, som ikke er af denne Verden, og den skal repræsentere dette.

Og hermed vender jeg mig da nu til det Spørgsmaal: i hvilket Forhold Stat og Kirke bør staae til hinanden. Dog tager jeg her allene Hensyn til de Lande, hvori Kirken er protestantisk, eller dog i protestantisk Land.

Først og fremmest bliver paa Statens Side at bemærke, at det maa være Staten hoilig magtpaaliggende, at der eksisterer en Kirke, som ikke allene i det Mindre udøver ethiske og religiøse Virkninger i utallige Sjæle, men og med en vis Storhed og Heelhed træder udvortes frem, ligeoverfor og i en vis Modsætning til det hele borgerlige Haandterings- og Samfærdelsesliv og den hele Statsvirksomhed, til blivende Grundlag, Bækkelse, Paamindelse og Næring for alle hine utallige mindre Virkninger, der naturligtviis ere de, som det kommer an paa. Herhen horer da, at der er en almindelig hoitidelig saakaldet Gudstjeneste i særskilte dertil bestemte Bygninger, samt at der er en Forskjel imellem Sognedage og Helligdage. Det er, hvad disse angaaer, vist med stor Ret bemærket, at den herved indførte Tidsadskillelse har en stor menneskelig, en stor borgerlig, en stor statlig Betydning, og derfor er det, at Helligdagenes Helligeholdelse af alle Enkelte i det Enkelte bør haandhæves. — Spørgsmaalet om Opretholdelsen af Statskirken, hvor en saadan har dannet sig og bestaaer, er ogsaa nærmest og først et Statsspørgsmaal, og det er ganske i sin Orden, at Omsorgen for den udvortes Kirke, som Statskirke betragtet, er overdraget til en Statsmyndighed, naar kun denne er besjælet af den Erkjendelse, at Kirkens Opretholdelse er af hoieste Vigtighed for

Staten. Hvor der derimod ikke er nogen Statskirke, men en anden Art af kirkelig Forfatning, som maa erkjendes for at give en lige saa god og paalidelig Grundvold for almindelig Moralitet og Religiositet, maa dennes Opretholdelse blive Staten vigtig. At Jøderne have Synagoger, er ogsaa Noget, Staten ei allene maa indrømme og understøtte, men og fordre, og det saa, at de blive virkelige Synagoger, der virkelig svare til Det, de for den jødiske Religiositet bør være. Men herved blive de ei Statssynagoger. I lignende Forhold kan Staten da træde til de mange særskilte christelige Menigheder, hvor den i et christeligt Folk bestaaende kirkelige Forfatning ikke danner en Statskirke, men kun en Ansamling af Menigheder, men dog paa en fast ordnet Maade.

I Forbigaaende vil jeg her, skjønt jeg ellers ikke vil gaae i det Enkelte, anmærke, at Spørgsmaalet om de til den saakaldte Baptisme Overtraadtes Berettigelse til at lade deres Børn forblive udopte, saavelsom Andres, der, skjønt selv Døpte, enten af quækeriske Grunde, eller af Ligegyldighed eller Uvillie mod Christendommen, ei ville lade deres Børn døbe, er et Spørgsmaal, som man gjør rettest i, aldeles ikke at tage statskirkeligt, men reent juridiskt, som henhørende til Spørgsmaalet om Grændserne for Forældres Magt over deres Børn, forsaavidt de enten ved Foretagende eller Undladelse gribe ind i disses tilkommende Livsgang, hvilket de i de her nævnte Tilfælde vilde gjøre paa en Maade, hvorved de beredte dem Livsvilkaar og en Skjæbne, som, ved at være afvigende fra den for Landets Børn almindelige, kunde for dem medføre Jøie til i Tiden at anklage Staten, fordi den ei havde beskyttet dem mod deres Forældres Egenraadighed og Anmasselse. Ikke engang Jødebarnet maa Staten tillade Forældrene at lade forblive uomskaaet. Hvad om en Sect dannede sig, som af formeentlige hellige Grunde fordømte al Læsen og Skriven, skulde saa Staten kunne indrømme dennes Tilhængere at lade deres Børn opvære uden at have lært at læse og skrive?

Hvad paa den anden Side Kirken angaaer, da maa det i dens Forhold til Staten først og fremmest være den magtpaaliggende, at den ikke gjøres til et Rige af denne Verden, et Rige, hvis Fremme skulde berøve paa udvortes Foranstaltninger, eller besørge paa samme Maade, som Statens. Den maa først og fremmest vaage over, at det Rige, til hvis Tjeneste den er til, ei blot erkjendes

for at være et Aandens Rige, hvori det ei tilkommer nogen Anden at herske, end Aanden og Den, som Aanden udgaaer fra, men ogsaa overalt haandhæves i denne sin Aandelighed, saa at ikke fremmed Regimente af nogen Art tiltager sig Ret til at sætte sig i Aandens Sted. Den maa sørge for, at den heelt og aldeles kan komme til at virke paa en ganske anden Maade, end hiint Foranstaltningernes og de udvortes Luordningers Rige. I Kirkens Rige skal Intet gjøres gjeldende uden derved, at det deels inderligen føles deels betænkes og tages til Hjerte, og her maa Menneskekjærlighed og Gudshengivenhed og Tanken paa og Omsorgen for Sjælens Frelse ikke formørkes, forhindres, forvanskes ved noget Fremmed, der vil virke paa Magtsprogets Biis. Kirken maa derfor holde paa, at det ikke hører dens Væsen til at være en Statskirke; thi det vil dog sige: en ved den paa udvortes Maade nødende Myndighed opretholdt og paa denne Myndigheds Grundvold eller faste Klippe opført og bygget Kirke. Derfor, naar Staten fra sin Side kan paa Menneskerettighedernes Begue finde sig opfordret til at sikke den menneskelige Frihed mod al Slags kirkelig Intolerants, Tvangs- eller Skræmmelsesyge, saa vil atter Kirken kunne finde sig opfordret til imod Staten at vaage over, at den guddommelige Frihed ikke kommer til at lide.

Vi ville et Dieblif nærmere betragte denne Sag: Statens hele Tilstand og det paa dens Grund sig rørende Folkelis kan volde uendelig megen Kamp og Besvær, Tryk og Lidelse, Tilbagetrængelse og Forsagelse, Rod og Dvide. Men over Kirkens Døre maa staae: „Kommer hid Alle I, som ere besværede og belemrede“ og det maa staae der som en Sandhed og det ei blot over de store Kirkebygningers Døre, men ogsaa over enhver af Kirkens Tjeneres Humsdøre. Præsten maa derfor ikke have Noget med Statens Politievæsen at gjøre, og man bør langt bortvise den paa Ny, som det synes, opkommende Tanke om, at Kirkens Tjenere skulle worde et Slags Politimestrenes Medhjelpere; det maae de ingenlunde worde, i hvor statskirkeligt man end vil berede Maaden, hvorpaa de skulle worde det. Man sætter dem derved i en falsk Stilling til deres Menigheder og til deres hele Birkens Hovedsag, og forvansker deres Embede. I Afstraffelserne, og hvad der videre kan hænge sammen med saadanne Birkninger af Udvoorteshedens Rige, bør i Sandhed Den ikke paa mindste Maade tage Deel, som netop er sat

til at være en Tilflugt, en Trøst, en Ledelse, en aandelig Medhjælp for de be-
trængte Sjæle, og som derfor paa den ene Side skal arbejde paa, at hvad der
saaledes vederfares Menneskene, kan komme Guds Rige tilgode, og paa den anden
Side skal være de Enkeltes Forsvar og Støtte mod denne Verdens Mægtige eller
hos denne Verdens Formuende. Man maa overhovedet lige saa lidet juristisere
ham hans Birken, som man maa juristisere Lægens eller Musikerens.

Jeg lader det være nok med denne Antydning, og vil nu kun tilføie Fol-
gende: Paa en bedre Kirkeforfatning bør Alle tænke, naar der menes en bedre
indre aandelig; men menes en udvortes statskirkelig, bør man i vore Dage lade
al Tanke herpaa staae hen til andre Tider. Thi for det Første maa man i selve
Kirkens Skjød være langt mere paa det Nene, end man er det; man maa være
kommen saavidt, at man virkelig staaer fast paa Aandens Grund, og ikke farer frem
og tilbage mellem Udvorteshedens og Indvorteshedens Indskydelse. Fremdeles ere
disse Tider saadanne, at man fra Kirkens Side har al Årsag til at undgaae
en Forhandling med den nye neppe endnu tilværende, utilforladelige, famlende
Statsrepræsentation. Lad Alt først sætte sig her.

Men mit Vigtigste er dette: Kirkens Mænd, det vil sige dens Tjenere, —
men jeg maa her kalde dem Kirkens Mænd, — have nu Andet at tænke paa.
I vore Dage er der særdeles Årsag for dem til af al Magt at virke for, at det
Rige, som ikke er af denne Verden, holder sig ei blot opret men og foroven.
Vi her i Danmark maae høiligen takke for, at vore Digtere, vore Musikere, vore
for Skjønhed, for Velvillie og for Taknemmelighed Bessjælede, have hos os midt i
disse Tider ladet deres Lys lyse for Folkene, deres Varme tilstrømme dem. For
kun at nævne Et: hvor glædeligt, hvor mærkeligt, hvor vidnende er det ikke, at
netop i det sidste Vinterhalvaar ypperlige Digterværker fremkom, det ene efter det
andet, af næsten alle vore Digtere. — Landets Præster have høieste Årsag til
netop nu at betænke, hvorledes de bedst arbejde paa at holde Sandfen for det
Christelige og Kirkelige vaagen, at sætte den i stærkere Bevægelse og at varme
Hjerterne med Det, som tilhører det Rige, der ei er af denne Verden.

